

Säkerhet i läroanstalter

Arbetsgruppsrapport

Inre säkerhet

INRIKESMINISTERIETS PUBLIKATION 3/2010

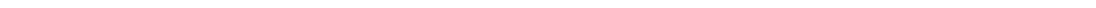
INRIKESMINISTERIET
Inre säkerhet

Säkerhet i läroanstalter

Arbetsgruppsrapport

Helsingfors 2010

Inrikesministeriet
Kopieringstjänsten
Helsingfors 2010

ISSN 1236-2840
ISBN 978-952-491-553-3 (häftad)
ISBN 978-952-491-554-0 (PDF)

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Ordförande, Räddningsöverdirektör Pentti Partanen Sekreterare, Överinspektör Alpo Nikula	Typ av publikation Arbetsgruppsrapport		
	Uppdragsgivare Inrikesministeriet		
	Datum för tillsättandet av organet 19.1.2009, SM141:00/2008		
Publikation (även den finska titeln) Säkerhet i läroanstalter, Oppilaitosten turvallisuus			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>Inrikesministeriet tillsatte 19.1.2009 en arbetsgrupp för säkerhet i läroanstalter, vars uppgift var att utarbeta</p> <ul style="list-style-type: none"> - anvisningar för komplettering av läroanstalternas räddningsplaner så att de beaktar också incidenter såsom händelserna i Jokela och Kauhajoki - anvisningar till läroanstalter, polisen och räddningsmyndigheterna om hur man ska agera om läroanstalter utsätts för hot - anvisningar till läroanstalter om hur hot ska behandlas i läroanstalten och med föräldrar samt - en plan för hur anvisningarna ska tillämpas i praktiken och för relaterad utbildning. <p>Denna rapport har begränsats till att gälla den grundläggande utbildningen samt utbildningen på andra stadiet. Arbetsgruppen har utrett läroanstalternas befintliga säkerhetsplaner och säkerhetsarrangemang samt lagstiftningen som ligger till grund för planerna. Arbetsgruppen har dessutom granskat de åtgärder som redan inletts för att förbättra säkerheten i läroanstalterna.</p> <p>I denna rapport presenterar arbetsgruppen sin uppfattning om den befintliga säkerhetsplaneringen vid läroanstalterna samt ger rekommendationer om hur säkerheten kan förbättras.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår bland annat att man utökar utbildningen och informationen som syftar till att främja säkerheten, fördjupar myndighetssamarbetet, utarbetar en säkerhetshandbok för läroanstalter samt samordnar samarbetet mellan hem och skola i hanteringen av efterverkningarna av hot- och risksituationer. Arbetsgruppen ger dessutom flera förslag till åtgärder för att förbättra skolornas strukturella säkerhet.</p>			
Nyckelord säkerhet i läroanstalter, räddningsplan, säkerhetsmapp			
Övriga uppgifter Elektronisk version, ISBN 978-952-491-554-0 (PDF), www.intermin.fi/publikationer			
Seriens namn och nummer Inrikesministeriets publikation 3/2010	ISSN 1236-2840		
Sidoantal 45	Språk Svenska	Pris 10,00 € moms	Sekretessgrad Offentlig
Distribution Inrikesministeriet		Förläggare/utgivare Inrikesministeriet	

Tekijät (toimielimestä, toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Puheenjohtaja, Pelastusylijohtaja Pentti Partanen Sihteeri, Ylitarkastaja Alpo Nikula		Julkaisun laji Työryhmän raportti
		Toimeksiantaja Sisäasiainministeriö
		Toimielimen asettamispäivä 19.1.2009, SM141:00/2008
Julkaisun nimi Oppilaitosten turvallisuus		
Julkaisun osat		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Sisäasiainministeriö asetti 19.1.2009 oppilaitosten turvallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ohjeet oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat, - ohjeet oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille toiminnasta oppilaitoksiin kohdistuvissa uhkaustilanteissa, - ohjeet oppilaitoksille uhkaustilanteiden käsittelystä oppilaitoksen sisällä ja vanhempien kanssa sekä - suunnitelma näiden ohjeiden jalkauttamisesta ja niihin liittyvästä koulutuksesta. <p>Tämä raportti on rajattu koskemaan perusopetusta sekä toisen asteen koulutusta. Työryhmä on selvittänyt oppilaitosten nykyisiä turvallisuuteen liittyviä suunnitelmia ja turvallisuusjärjestelyjä sekä suunnitelmien perusteena olevaa lainsäädäntöä. Lisäksi on tarkasteltu jo käynnistettyjä oppilaitosten turvallisuuden parantamiseen tähtäviä toimenpiteitä.</p> <p>Tässä raportissa työryhmä esittää käsityksensä oppilaitosten nykyisestä turvallisuussuunnittelusta sekä antaa suosituksia turvallisuustason parantamiseksi.</p> <p>Työryhmä esittää muun muassa turvallisuuden edistämiseen tähtävään koulutuksen ja perehdytyksen laajentamista, viranomaisyhteistyön tiivistämistä, koulujen turvallisuusoppaan laatimista sekä kodin ja koulun yhteistyön yhdenmukaistamista uhka- ja vaaratilanteiden jälkiselvittelyssä. Lisäksi työryhmä esittää useita koulurakennusten rakenteellista turvallisuutta parantavia toimia.</p>		
Avainsanat (asiasanat) oppilaitosturvallisuus, pelastussuunnitelma, turvallisuuskansio		
Muut tiedot Sähköisen julkaisun ISBN 978-952-491-554-0 (PDF), osoite www.intermin.fi/julkaisut		
Sarjan nimi ja numero Sisäasiainministeriön julkaisut 3/2010		ISSN 1236-2840
		ISBN 978-952-491-553-3
Kokonaissivumäärä 47	Kieli Suomi	Hinta 10,00 € +alv
		Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Sisäasiainministeriö		Kustantaja/julkaisija Sisäasiainministeriö

TILL INRIKESMINISTERIET

Till följd av skolskjutningarna i Kauhajoki och Jokela fattade ministergruppen för den inre säkerheten den 5 november 2008 ett beslut om vissa åtgärder i syfte att intensifiera fullföljandet av programmet för den inre säkerheten. Som en av dessa åtgärder nämns att de centrala säkerhetsmyndigheterna ska se över de rutiner och anvisningar i anslutning till sekretess och utbyte av information som är viktiga med tanke på ett tidigt ingripande och ett effektivt myndighetssamarbete. Rutiner som förhindrar samarbetet mellan myndigheterna utan i lag förankrade skäl ska omedelbart rättas till.

Undervisningsministern och inrikesministern kom överens om att tillsätta en gemensam arbetsgrupp som ska bereda förslag för en förbättrad säkerhet i läroanstalter.

Den 19 januari tillsatte inrikesministeriet en arbetsgrupp för säkerheten i läroanstalter med uppgift att utarbeta:

- anvisningar för komplettering av läroanstalternas räddningsplaner så att de beaktar också incidenter såsom händelserna i Jokela och Kauhajoki
- anvisningar till läroanstalter, polisen och räddningsmyndigheterna om hur man ska agera om läroanstalter utsätts för hot
- anvisningar till läroanstalter om hur hot ska behandlas i läroanstalten och med föräldrar samt
- en plan för hur anvisningarna ska tillämpas i praktiken och för relaterad utbildning.

Som ordförande för arbetsgruppen utnämndes räddningsöverdirektör Pentti Partanen från inrikesministeriet, som viceordförande överdirektör Sakari Karjalainen från undervisningsministeriet och som medlemmar överkommissarie Marko Savolainen från inrikesministeriets polisavdelning, regeringsrådet Eeva-Riitta Pirhonen från undervisningsministeriet, överingenjör Olli Saarsalmi från social- och hälsovårdsministeriet, undervisningsrådet Heidi Peltonen från Utbildningsstyrelsen, utvecklingschef Juha Karvonen från Finlands Kommunförbund, äldre lärare Riitta Kaarenmaa för räddningsverken, utvecklingschef Tuula Sissala från Ammatilliset Rehtorit ry, undervisningsrådet Jukka Kuittinen från Finlands Rektorer r.f., chefen för beredskapsverksamheten Leena Kämäräinen från Finlands Röda Kors, säkerhetsexpert Jari Pouta från Räddningsbranschens Centralorganisation i Finland SPEK, arbetsmarknadsombudsman Nina Lahtinen från Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ och överinspektör Alpo Nikula från inrikesministeriets räddningsavdelning (sekreterare). Till permanent sakkunnig kallades överingenjör Erkki Salmio från undervisningsministeriet.

Arbetsgruppen tillsatte tre underarbetsgrupper. För anvisningarna till myndigheter (läroanstalter, polisen och räddningsmyndigheterna) tillsattes en underarbetsgrupp som bestod av överinspektör Alpo Nikula från inrikesministeriets räddningsavdelning, överkommissarie Marko Savolainen från inrikesministeriets polisavdelning, undervisningsrådet Jukka Kuittinen från Finlands Rektorer r.f. och överläkare Tom Silfvast från social- och hälsovårdsministeriet. Till medlemmar i underarbetsgruppen för psykosocial hjälp utnämndes undervisningsrådet Heidi Peltonen från Utbildningsstyrelsen och chefen för beredskapsverksamheten Leena Kämäräinen från Finlands Röda Kors. Till arbetsgruppen med uppgift att utreda den strukturella säkerheten utnämndes äldre lärare Riitta Kaarenmaa som representant för räddningsverken, överingenjör Olli Saarsalmi från social- och hälsovårdsministeriet, säkerhetsexpert Jari Pouta från Räddningsbranschens Centralorganisation i Finland SPEK, överarkitekt Reino Tapaninen från Utbildningsstyrelsen, ingenjör Heli Anttalainen från Utbildningsstyrelsen och överingenjör Erkki Salmio från undervisningsministeriet.

Arbetsgruppen tillsattes för mandatperioden 1.1–31.8.2009. Mandatperioden förlängdes fram till den 31 december 2009. Arbetsgruppen sammanträdde 18 gånger.

I denna rapport presenterar arbetsgruppen sin uppfattning om den befintliga säkerhetsplaneringen vid läroanstalterna och ger rekommendationer om hur säkerheten kan förbättras. En del av de konkreta anvisningarna är i enlighet med offentlighetslagen konfidentiella och avsedda endast för säkerhetspersonalen vid skolorna och läroanstalterna och för myndigheterna. Av den här anledningen ingår dessa inte i arbetsgruppens rapport.

Pentti Partanen

Sakari Karjalainen

Marko Savolainen

Eeva-Riitta Pirhonen

Olli Saarsalmi

Heidi Peltonen

Juha Karvonen

Riitta Kaarenmaa

Tuula Sissala

Jukka Kuittinen

Leena Kämäräinen

Jari Pouta

Nina Lahtinen

Alpo Nikula

Innehåll

1 Inledning.....	2
2 Läroanstalterna i Finland.....	4
3 Förebyggande åtgärder.....	6
4 Främjande av säkerheten och beredskap inför farliga situationer	14
5 Skolans säkerhetshandbok.....	23
6 Utbildning och handledning för ökad säkerhet i skolan.....	24
7 Arbetsgruppen åtgärdsförslag.....	25
Källor	30

Bilagor

Bilaga 1: Elevvård och psykosocialt stöd	32
Bilaga 2: Viktiga planer som gäller säkerheten i skolan.....	44
Bilaga 3: Exemple på risker som ska beaktas	45

1 Inledning

Säkerheten har under de senaste åren kommit att bli en allt viktigare faktor för människornas välmående. Förändringarna i samhället har medfört nya, oförutsebara hot. Vi måste beakta dessa hot genom att förbereda oss för dem och förebygga deras uppkomst så gott vi kan.

Särskilt beklagligt är det faktum att en del av de nya hoten riktar sig mot läroanstalter och dem som studerar där liksom mot lärarna och den övriga personalen. Hoten kan uppstå inom läroanstalten eller utanför den. Beredskapen inför dessa hot är en stor utmaning bland annat därför att de finländska läroanstalterna är öppna och rörelsefriheten vanligtvis inte är begränsad i dem.

Beredskapen inför hotsituationer och farliga situationer ska grunda sig på en kartläggning och bedömning av riskerna. Detta förutsätter samarbete och planering på alla nivåer. Förutom förebyggande åtgärder och omedelbara åtgärder efter incidenter krävs även eftervård efter olika slags hotsituationer, som t.ex. skolskjutningar och hot om sådana samt storolyckor. Eftervården kan vara både långvarig och krävande. Eftervård måste ordnas både för de studerande och för läroanstaltens personal.

Skottlossning i skolor är extremt, om än sällsynt, och det slås upp med stora rubriker i medierna. I Finland har tre skolskjutningar ägt rum. De två senaste inträffade inom en kort period under de senaste åren. I de båda fall som ägde rum under de senaste åren begick en manlig elev ett på förhand planerat massmord genom att skjuta flera personer. Det ena fallet inträffade den 7 november 2007 i skolcentret i Jokela och det andra den 23 september 2008 i Seinäjoki yrkeshögskola i Kauhajoki. Båda händelserna slogs upp med stora rubriker i massmedierna. Efter skottdramat i Jokela fick polisen inom tio månader vetskap om 86 hot mot inrättningar inom utbildningsväsendet. Efter skottlossningen i Kauhajoki upplystes polisen om 272 hot inom en period på ungefär ett år. Antalet hot ökar efter varje hotsituation som nyhetsförmedlas. Under tiden 7.11.2007–30.9.2009 fick polisen kännedom om sammanlagt 358 hot.

Jämförelsevis kan vi konstatera att motsvarande antal hot mot skolor och läroanstalter i de övriga nordiska länderna låg vid ungefär 5–10 fall per år. Det stora antalet hot är inte samma sak som antalet verkliga hotfulla eller farliga situationer. De genomförda hoten har till största delen visat sig vara fall av vandalism. Men även falska hot sprider rädsla och otrygghet. Konkreta hot ska alltid tas på allvar och orsakerna till dem ska utredas.

Undersökningskommissionen för Jokela publicerade sin rapport 26.2.2009. I rapporten konstateras bland annat följande:

"Ministerierna ska ge anvisningar om planeringen av skolornas helhetssäkerhet. I planeringen ska olika slag av risker identifieras och åtgärdas i förebyggande syfte."

Dessutom rekommenderade undersökningskommissionen bland annat att samarbetet och kommunikationen mellan myndigheterna ytterligare ska utvecklas för att man ska vara beredd på händelser som liknar dem i Jokela. Massmedierna borde komplettera sina egna anvisningar för krissituationer.

"Inrikesministeriet och undervisningsministeriet ska ge anvisningar om planeringen av den övergripande säkerheten i skolorna, samordnandet av olika planer och ibruktagandet av planerna. I planeringen ska olika slag av risker identifieras och åtgärdas i förebyggande syfte. Detta kan förutsätta t.ex. högtalarsystem, låsarrangemang eller andra strukturella lösningar samt handlingsplaner för olika slag av hotsituationer."
(Undersökningskommissionen för Jokela, rekommendation 6)

Statsrådet fattade den 8 maj 2008 ett principbeslut om ett program för den inre säkerheten. Med inre säkerhet avses i enlighet med programmet ett sådant tillstånd i samhället där var och en kan åtnjuta de fri- och rättigheter som garanteras i rättssystemet utan befogad rädsla eller otrygghet som beror på brottslighet, störning, olyckor och fenomen eller förändringar i det finländska samhället eller den globaliserande världen.

Som en åtgärd föreslås i programmet att aktörerna inom säkerhetsbranschen utvidgar och förstärker sina insatser för tidigt ingripande för att förebygga att barn och unga marginaliseras och rekryteras för brottslig verksamhet.

Myndigheterna har inlett omfattande åtgärder i syfte att förebygga våldshandlingar i likhet med dem i Jokela och Kauhajoki och höja myndigheternas handlingsberedskap. För närvarande pågår 115 olika insatser. Av dessa kan nämnas ett **projekt för ordnande av säkerhetsundervisning i den grundläggande utbildningen** och ett **säkerhetsprojekt för högskolor**. Arbetsgruppen har samarbetat med bägge projekten. På webbplatsen <http://www.intermin.fi/inresakerheten> finns en förteckning över de insatser som vidtagits i syfte att effektivisera fullföljandet av programmet för den inre säkerheten med anledning av händelserna i Jokela och Kauhajoki.

En viktig utgångspunkt är att elevernas och skolpersonalens säkerhet ska garanteras i alla situationer. I denna princip ingår den gemensamma uppfattningen att säkerheten är en viktig faktor som det ska finnas tillräckliga resurser för. Trygghet skapas genom att arbeta tillsammans och var och en ska ta ansvar för att den bibehålls och utvecklas.

Denna rapport har begränsats till att gälla den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet. Rekommendationerna kan även tillämpas på läroanstalter inom det fria bildningsarbetet. I rapporten använder vi termen elev även för studerande och termen skola även för andra läroanstalter, såvida inte annat härleds av saksammanhanget. I bilaga 1 till rapporten analyseras elevvården ur ett övergripande perspektiv, i bilaga 2 beskrivs planerna i sin helhet samt de ansvariga parterna och bilaga 3 innehåller exempel på risker som ska beaktas.

2 Läroanstalterna i Finland

Det finländska utbildningssystemet delas in i skolstadier. Normalt kan endast den som har avlagt en lägre examen studera inom en utbildning på ett högre stadium. Målen för utbildningen bestäms i lagstiftningen för de enskilda utbildningssektorerna. Det finländska utbildningssystemet består av:

- en nioårig allmänbildande grundläggande utbildning, varvid barnet dessutom har rätt att delta i en ettårig förskoleundervisning,
- utbildning efter avslutad grundläggande utbildning i vilken yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen ingår och
- utbildning på högre nivå som ges i yrkeshögskolor och universitet.

Vuxenutbildning ges på alla utbildningsnivåer.

Elevernas och de studerandes ålder skapar olika utgångspunkter för hur åtgärderna kan genomföras i samarbetet mellan hem och skola. Åtgärder ska vidtas med beaktande av om eleverna och de studerande är myndiga eller minderåriga. Den huvudsakliga delen av läroanstalterna hör till undervisningsministeriets förvaltningsområde men yrkesutbildning och högskoleundervisning ges även vid läroanstalter inom andra förvaltningsområden.

Grundskolan

I grundskolan ordnas avgiftsfri allmänbildande utbildning för hela åldersklassen. Efter att ha avslutat den nioåriga lärokursen har eleven avlagt sin läroplikt. Under året innan läroplikten börjar har barnet rätt till förskoleundervisning. Förskoleundervisning ordnas i grundskolor och daghem.

Grundskolorna delas ofta in i skolor som ordnar förskoleundervisning och grundläggande undervisning för klasserna 1–6 och där undervisningen i regel ges av klasslärare och skolor med klasserna 7–9 i vilka undervisningen sköts av ämneslärare.

Under de senaste åren har enhetsskolor blivit vanligare. I dem undervisas alla åldersklasser inom den grundläggande utbildningen. På en så kallad tiondeklass i grundskolan kan elever som redan har uppfyllt sin läroplikt få tilläggsundervisning.

Läroanstalter på andra stadiet

Utbildningen efter grundskolan omfattar gymnasieutbildning och yrkesutbildning. Den allmänbildande treåriga gymnasieutbildningen leder till studentexamen. Efter gymnasieutbildningen kan den studerande söka till en grundläggande yrkesutbildning eller till en högskoleutbildning. Utbildningen ges i gymnasier som ofta är belägna i samma byggnader som klasserna 7–9 i grundskolan. Vissa gymnasier är inrymda i egna byggnader.

I yrkesutbildande läroanstalter ger den treåriga utbildningen som leder till en yrkesinriktad grundexamen en grundläggande yrkesfärdighet inom branschen och den fackliga kompetens som behövs i arbetslivet. Efter avlagd yrkesinriktad grundexamen kan den studerande söka till en högskoleutbildning. De yrkesinriktade läroanstalterna kan ha ett flertal olika verksamhetsställen inom kommunen eller inom flera kommuner, ibland t.o.m. på flera hundra kilometers avstånd från varandra. En del av den yrkesinriktade utbildningen ordnas vid internatskolor. Även andra läroanstalter kan ha studentbostäder.

Högskolor

Vid universiteten betonas vetenskaplig forskning och utbildning som baserar sig på forskning. Yrkeshögskolorna erbjuder praktiskt orienterad utbildning som tillgodoser arbetslivets behov.

Vid universiteten, d.v.s. vid de vetenskapliga och konstnärliga högskolorna, kan de studerande avlägga lägre och högre högskoleexamina och akademiska påbyggnadsexamina samt bedriva vetenskaplig forskning.

Studierna för en yrkeshögskoleexamen varar i 3,5–4,5 år. Förutsättningen för en högre yrkeshögskoleexamen är en yrkeshögskoleexamen eller en annan lämplig examen samt ca tre års arbetserfarenhet efter avlagd examen. I yrkeshögskolorna bedrivs forskning och utveckling som betjänar undervisningen och stödjer arbetslivet och regionutvecklingen.

Många universitet och yrkeshögskolor har flera verksamhetsställen, vissa även inom andra kommuner.

Vuxenutbildning

I vuxenutbildning anpassas innehållet och arrangemangen till den studerandes

tidigare kunskaper, färdigheter och livssituation. Vuxenutbildningen kan bestå av grundexamensstudier, examensrelaterade studier, utbildning för fristående examen, läroavtalsutbildning, påbyggnadsutbildning eller kompletterande utbildning som förnyar och utvidgar yrkesfärdigheterna, samhällelig utbildning som ger medborgar- och arbetslivsfärdigheter eller hobbystudier.

Vuxenutbildning kan ordnas vid läroanstalter som ingår i utbildningssystemet för unga, vid läroanstalter som enbart ordnar vuxenutbildning, hos företag och som personalutbildning på arbetsplatserna. Läroanstalter som har specialiserat sig på yrkesinriktad vuxenutbildning är yrkesinriktade vuxenutbildningscentra, yrkesinriktade vuxeninstitut, riksomfattande särskilda yrkesläroanstalter och särskilda yrkesläroanstalter, främst drivna av näringslivet. Folkhögskolor, medborgarinstitut, studiecentraler, sommaruniversitet och idrottsutbildningscenter är läroanstalter som bedriver fritt bildningsarbete.

De som studerar vid folkhögskolor och idrottsutbildningscenter bor vanligtvis på läroanstalterna. Medborgarinstituten, studiecentralerna och sommaruniversiteten har endast begränsat med egna lokaler och dessa används främst för förvaltning och dagverksamhet. Den huvudsakliga delen av undervisningen i dessa läroanstalter ordnas kvällstid, under helgerna och, när det gäller sommaruniversiteten, även om somrarna, i lokaler som hyrs av andra läroanstalter.

Specialundervisning

För elever som på grund av handikapp, sjukdom, försenad utveckling, störningar i känslolivet eller någon annan jämförbar orsak inte kan ges grundläggande utbildning eller yrkesutbildning på annat sätt ska undervisningen ordnas som specialundervisning i enlighet med en individuell plan. Specialundervisningen kan ordnas i anslutning till den övriga undervisningen, i specialklass i en vanlig läroanstalt eller vid en läroanstalt som är specialiserad på specialundervisning. Ifall en elev till följd av handikapp eller sjukdom uppenbarligen inte har möjlighet att uppnå den grundläggande utbildningens mål inom nio år, omfattar läroplikten 11 år.

3 Förebyggande åtgärder

Förebyggande av våld, hotsituationer och farliga situationer bör ingå i all verksamhet i samhället. Globala och samhälleliga förändringar inverkar på livsmiljön och levnadssättet i närmiljöerna och ger upphov till nya risker och hot. Förändringarna är ofta förknippade med hjälplöshet och rådlöshet och medför psykosociala problem. Det behövs en omfattande diskussion om värderingar och en allmän attitydfostran som baserar sig på den.

Förändringarna i samhället och de risker som uppkommer utanför skolan och som ger upphov till otrygghet återspeglar sig i skolornas verksamhet och i samarbetet mellan hemmet och vårdnadshavarna. Skolan har inte möjlighet att inverka på dem alla, men det är nödvändigt att tillvägagångssätten ses över också inom skolgemenskapen.

Vi måste sträva efter att på förhand förhindra att konkreta hotsituationer och farliga situationer utvecklas. I de förebyggande insatserna ingår att man ingriper både i människors handlande och i omgivningens säkerhet. Inom det förebyggande arbetet behövs både åtgärder som på ett allmänt sätt främjar människors trygghet och välmående och särskilda åtgärder som är inriktade på individer och sammanslutningar. Med tanke på säkerheten i skolorna förutsätter detta bland annat samarbete mellan hem och skola, ett multiprofessionellt samarbete i skolorna och samarbete mellan flera olika myndigheter.

Utredning och identifiering av olägenheter och faror samt bedömning av riskerna

De riskbedömningar och riskkartläggningar som lagstiftningen förutsätter för de enskilda skolorna ska ligga till grund för planeringen av åtgärderna för att förebygga farliga situationer och hotsituationer och beredskapen inför sådana. En bedömning av olägenheterna och farorna i enlighet med arbetarskyddslagen görs med hjälp av den sakkunskap som företagshälsovården och samarbetspersonalen inom arbetarskyddet har. När en räddningsplan utarbetas ska en riskbedömning göras i lokalt samarbete mellan utbildningsanordnaren, polisen, räddningsväsendet och andra aktörer. I riskbedömningen ska man beakta olika slags hot samt skolans strukturella, operativa och psykiska beredskap att möta dem.

Riskbedömningen på basis av identifierade risker går ut på att man analyserar sannolikheten för att en skadlig händelse ska inträffa och dess konsekvenser samt fastställer vilken betydelse riskerna har (acceptabilitet). När riskernas storlek har fastställs kan riskerna prioriteras, vilket gör det möjligt att rikta in skyddsåtgärderna rationellt.

Riskerna kan indelas t.ex. i personrisker, operativa risker, datasäkerhetsrisker och risker för egendom. Det lönar sig att bedöma riskerna omsorgsfullt och sträva efter att beakta alla risker som eventuellt kan finnas i skolan. I riskbedömningen bör man beakta att risker som riktar sig mot personer kan uppstå inom läroanstalten eller utanför den och att de kan rikta sig antingen mot studerande eller mot läroanstaltens personal eller mot alla samtidigt. Risker som uppstår inom läroanstalten kan orsakas både av studerande och av anställda. Risker som hotar läroanstalten utifrån kan orsakas av före detta studerande eller anställda vid läroanstalten, av föräldrar till studerande eller av fullkomligt utomstående personer.

Resultatet av riskanalysen och riskbedömningen är en handling som utgör en del av **skolans säkerhetsmapp (se kapitel 5)**.

I bilaga 3 ingår en förteckning över risker som ska beaktas.

Stöd för en sund uppväxt för unga

En sund uppväxt och utveckling och god inläring går hand i hand. Det är vårdnadshavarna som i första hand bär ansvaret för barnets och den ungas fostran. Skolan stödjer hemmen i deras uppgift som fostrare och ansvarar för elevens uppfostran och undervisning som medlem av skolgemenskapen. Skolans uppgift är att tillgodose barnets och den ungas behov i olika faser av uppväxten och utvecklingen. Att utveckla en trygg studiemiljö är en del av skolans grundläggande uppgift. När det gäller att skapa bättre förutsättningar för säkerhet, välmående och inläring är det mycket viktigt hur skolan fungerar som gemenskap och hur barnet eller den unga känner att hon eller han hör till den sociala gemenskapen i den egna skolan. Att höra till en kamratgrupp och att uppleva delaktighet och rättvisa stödjer uppkomsten av tillit. En positiv ömsesidig växelverkan mellan eleven och skolans vuxna men också bland eleverna sinsemellan är en viktig del av främjandet av tryggheten i skolgemenskapen.

I ordnandet av undervisningen och fostran är det viktigt att samarbeta med vårdnadshavarna så att varje elev får den undervisning, handledning och det stöd som motsvarar hans eller hennes utvecklingsnivå och behov. I gymnasiet och i yrkesinriktade läroanstalter ska vi stöda självständigheten och ansvarsfullheten hos unga som växer upp och hos fullvuxna studerande, men samtidigt måste de särskilda behov beaktas som en studerande som behöver omsorg och stöd har. Hur viktigt samarbetet är framhävs särskilt när ett barn eller en ung behöver stöd i problem som gäller inläringen eller uppväxten och utvecklingen. Det är även viktigt att samarbetet fortgår i övergångsskeden då barnet eller den unga flyttar från ett skolstadium till följande. Förebyggandet av utslagning är en viktig del av insatserna som görs i skolan för att förebygga problem och ingripa i ett tidigt skede. Betydelsen av samarbetet som bedrivs med vårdnadshavarna framhävs i det förebyggande arbetet för säkerheten och beredskapen inför krissituationer.

Ansvar för att förutsättningarna för samarbete mellan skolan och hemmet utvecklas ligger hos utbildningsanordnaren. Samarbetet förutsätter att skolans personal är aktiv och tar initiativ liksom också diskussioner och information om vårdnadshavarens, lärarens och elevens rättigheter och skyldigheter. Skolan ska samarbeta med vårdnadshavarna så att dessa för sin del kan stödja sina barns målinriktade inläring och skolgång. Syftet med en fostran som båda gemensamt bär ansvaret för är att främja barnens och de ungas förutsättningar för inläring, trygghet och välmående i skolan. Samarbetet mellan hem och skola bedrivs både på individuell och på gemenskapsnivå.

I enlighet med läroplansgrunderna ska vårdnadshavaren underrättas om läroplanen, ordnandet av undervisning, bedömningar i anslutning till studierna, elevens behov av stöd och möjligheter att få stöd, elevvården och vårdnadshavarens möjligheter att delta i samarbetet mellan hem och skola och i främjandet av välmående och trygghet i skolgemenskapen. I samarbetet mellan hem och skola följer man också med elevens frånvaron. Inom den grundläggande utbildningen ska vårdnadshavaren informera skolan om elevens frånvaron och på motsvarande sätt ska undervisningsanordnaren se till att elevens frånvaron följs upp och att vårdnadshavaren omedelbart informeras om dem.

Samarbetsformerna som stödjer växelverkan mellan hem och skola ska utvecklas på alla skolstadier. Utgångspunkten för samarbetet ligger i de olika parternas ömsesidiga respekt för varandra. Att eleven och vårdnadshavaren i alla situationer får lägga fram sin åsikt stödjer ett samarbete som baserar sig på förtroende. I samarbete mellan hem och skola är det viktigt att ge akt på familjernas och familjestrukturernas olikheter och på familjernas språkliga och kulturella bakgrunder. Detta främjar vårdnadshavarnas möjligheter att delta i stödjandet av sina barns skolgång.

Välmåendet och säkerheten utvecklas i samarbete mellan hem och skola, mellan ett flertal olika yrkesgrupper och mellan olika förvaltningsområden. I syfte att främja säkerheten och förebygga farliga situationer är det viktigt att skolan underrättar vårdnadshavarna om elevvårdens arbete och om skolgemenskapens handlingsmodeller och informationspraxis vid problem, olyckor och i krissituationer.

Undervisningsarrangemang

Enligt lagstiftningen om undervisningsväsendet har eleven rätt till en trygg studiemiljö. Enligt lagen om grundläggande utbildning avser elevvården att främja och upprätthålla elevens studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välfärd och understödjande verksamheter. Eleven har rätt att avgiftsfritt få den elevvård som behövs för att han eller hon ska kunna delta i undervisningen. Utbildningsanordnaren ska se till att nödvändig elevvård ordnas för en elev som på grund av sitt uppförande fått ett sådant disciplinärt straff eller förvägrats undervisning för den återstående arbetsdagen. En elev får inte lämnas utan tillsyn efter dessa åtgärder.

Enligt gymnasielagen avser elevvården att främja och upprätthålla de studerandes studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välfärd och understödjande verksamheter. Enligt bestämmelserna ska utbildningsanordnaren se till att de studerande som är i behov av särskilt stöd får information om de hälsovårds- och socialvårdstjänster som står till buds och att han eller hon handleds till att söka dessa tjänster.

Enligt lagen om yrkesutbildning avser elevvården att främja och upprätthålla de studerandes studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välfärd och understödande verksamheter. Utbildningsanordnaren ska samarbeta med de myndigheter och andra instanser som ger och ordnar sådana elevvårdstjänster och informera de studerande om förmånerna och tjänsterna. Vid behov ska den studerande handledas att söka dessa förmåner och tjänster.

Hälsorådgivning och hälsoundersökningar ska ordnas inom skolhälsovården, så att den studerandes och familjens särskilda behov av stöd identifieras i ett så tidigt skede som möjligt och att det stöd som behövs ordnas utan dröjsmål. Barnskyddslagen innehåller bestämmelser om förebyggande barnskydd som anger hur det stöd som barn, unga och familjer behöver när det gäller fostran och skolgång ska ordnas. Det är möjligt att minska behovet av barn- och familjeinriktat barnskydd genom att i ett tidigt skede uppmärksamma problem som gäller omsorg och fostran av barn och unga och genom att redan som basstjänst erbjuda familjer stöd i ett tidigt skede för att de ska klara av problemen. Yrkesutbildade personer som arbetar med barn och unga är även skyldiga att göra en barnskyddsanmälan då de observerar eller har fått vetskap om sådana omständigheter utgående från vilka det är befogat att utreda behovet av barnskydd. De olika aktörerna i kommunen, som till exempel elevvården, barnskyddet, hemtjänsten och specialistsjukvården ska vid behov samarbeta för att ordna särskilt stöd.

Lärarna borde ha tillräckligt med tid för växelverkan med eleverna och deras hem. Det är särskilt viktigt att barnets närmaste krets och personer som är viktiga för barnet och den unga kan involveras i främjandet av barnets och den ungas välmående. Skolan liksom social- och hälsotjänsterna stödjer fostrarna. Barn och ungas trygga utveckling stöds också av hobbyverksamheter där ansvarsfulla handledare kan bedöma om ett barn eller en ung person är i behov av akut hjälp.

Personal

Arbetarskyddslagen förutsätter att arbetsgivaren i syfte att främja säkerheten har ett verksamhetsprogram för arbetarskyddet. Dessutom ska olägenheterna och riskerna i arbetet och arbetsmiljön utredas och identifieras och deras betydelse för säkerheten och hälsan ska bedömas.

Fastställande av hot om våld och tidigt ingripande

Utgående från de nya hoten efter skolskjutningarna är det viktigt att skolornas personal har en förmåga att identifiera de situationer i vilka det är möjligt att genom tidigt ingripande förhindra våldshandlingar. Skolskjutningarna är på förhand planerade brott mot liv. Ofta avslöjar en person som kan utgöra en fara för sig själv eller för andra avsiktligt eller av misstag tecken på sina känslor, tankar, fantasier, inställningar eller avsikter. Det är möjligt att på förhand upptäcka sådana tecken på behov av hjälp och det är

viktigt att reagera på dem. Särskilt i situationer i vilka en person håller på att planera en våldshandling kan dessa budskap utgöra en sista förtvivlad begäran om hjälp och varsla om förestående våldsdåd.

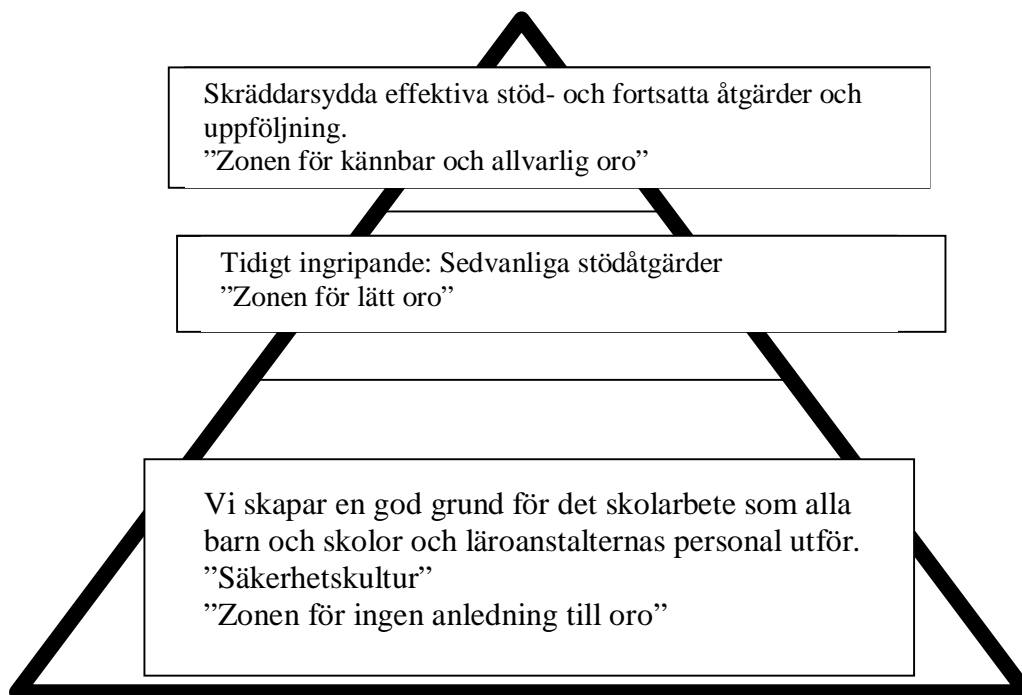
Polisen ska genast underrättas om sådana budskap. Skolan ska lokalt komma överens med polisen om hur samarbetet ska gestaltas och uppgifterna om samarbetspraxis ska ingå i skolans säkerhetsmapp.

Kännetecknande för de skolskjutningar som ägt rum hos oss och annorstädes:

- Mycket sällan har gärningen föregåtts av ett förutsebart hot (skolhot), men gärningsmannen har vanligtvis genom sitt beteende eller kommunikation avslöjat sina avsikter på förhand.
- Gärningen har varit planerad och föregåtts av långvariga förberedelser. I förberedelserna har ingått att gärningsmannen är aktiv på internet och dess diskussionsfora, särskilt i sådana diskussionsgrupper som hör nära ihop med tidigare skolskjutningar. I samband med skolmorden och planerings- och förberedelseprocessen av dem syns allmänt identifierbara "tecken på fara" i beteendet eller kommunikationen hos den som förbereder dåden.
- När gärningsmännen har varit flera än en, har det i deras beteende och aktiviteter kunnats ses tecken som har gett upphov till oro eller signalerat ett behov av hjälp. I många fall har man vetat om att gärningsmannen har haft problem att hantera förluster eller misslyckanden. Flera har lidit av depressioner och t.o.m. försökt begå självmord.
- Innan de begick våldshandlingen hade flera av gärningsmännen antingen blivit eller upplevt sig ha blivit mobbade, förföljda och skadade av andra.
- Gärningsmännen hade haft tillgång till vapen och de hade erfarenhet av att skjuta före gärningen.
- I många fall hade andra elever i någon mån påverkat händelseförloppet eller gärningsmännens beslut att genomföra våldsdådet.
- De gärningsmän som hade planerat sina gärningar hade varit ytterst motiverade att verkställa dem.
- Gärningsmännens avsikt var ofta att vinna ryktbarhet. Medierna och den rikliga nyhetsförmedlingen kan ge upphov till nya falska hot eller en kopiering av gärningen omedelbart efter händelsen eller nyhetsförmedlingen om den.

- Gärningsmännen har inte visat sig ha gemensamma identifierbara drag.

Säkerhetskulturen innehåller grundläggande riktlinjer till exempel om huruvida man i skolorna tillåter våld eller om man ingriper i det i enlighet med på förhand överenskomna handlingsrutiner. Säkerhetskulturen och den stabila bas för den dagliga tryggheten som skapats utgående från den omfattar alla de säkerhetslösningar (strukturella säkerhetslösningar, stämningen i skolgemenskapen, det psykiska välbefinnandet) med vilkas hjälp det dagliga skolarbetet utförs. I enlighet med följande figur skapar skolans säkerhetskultur grunden för en trygg studiemiljö.

Bild 1 Exempel på ett sätt att i tre steg närma sig uppbyggnaden av tryggheten och förebyggandet av våld i skolorna.¹

¹US department of education: Safeguarding our children. An action guide 2000, 3. I figuren har "Bekymmerszonerna" av forskarna Arncill och Eriksson vid Institutet för hälsa och välfärd infogats som exempel.

Förutom den här grunden behöver vi handlingsmodeller som vi kan tillämpa i fall där vi upptäcker tidiga tecken på problem som beror på vad som helst. Målet är att utreda och ingripa i problemen i ett så tidigt skede som möjligt, för då kan de inte utvecklas till allvarligare problem.

Som problem kan vi betrakta alla de omständigheter som inverkar negativt på elevernas eller skolpersonalens välmående och som minskar någons säkerhet.

Skyldigheterna i skollagstiftningen som berör ordnandet av undervisning, en trygg studiemiljö, förebyggandet av våld, mobbning och trakasserier, utarbetandet av ordningsregler för skolorna och ordnandet av elevvård styr skolans säkerhetskultur och utvecklingen och genomförandet av handlingsmodellerna för tidigt stöd och tidigt ingripande. I planeringen av handlingsmodeller kan olika metoder för tidigt ingripande som har visat sig vara funktionsdugliga utnyttjas, hit hör t.ex. modellen med bekymmerszoner som forskarna Tom Arnkill och Esa Eriksson vid Institutet för hälsa och välfärd har utvecklat. Bekymmerszonerna tillämpas när medarbetaren, i det här fallet t.ex. läraren, utvärderar sin egen oro för en elev. Zonerna ska inte tillämpas för att kategorisera eleverna.²

(<http://info.stakes.fi/verkkostonetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>)

Även om hotet mot skolan har visat sig vara ett skämt ska vid sidan om de egentliga brottspåföljderna även utredas om eleven är i behov av stödåtgärder. Det kan också vara fråga om ett rop på hjälp från elevens sida. Det är därför viktigt att inte se genom fingrarna ens i samband med hot som visar sig vara vandalism. Skolan ska reagera på alla skolelever som hotar. Ett hot är ett symptom på en omständighet eller ett problem som kan kräva intensifierade fortsatta eller stödåtgärder.

Ett tidigt ingripande är även här en del av den förebyggande insatsen inom vilken största delen av problemen som är förknippade med skolans säkerhet kan lösas t.o.m. utan intervention av myndigheterna. Polisen ska underrättas om fall av fysiskt våld där en elev har skadas eller som är allvarligare än en "liten knuff". Skolorna ska redan på förhand informera elevernas föräldrar om den här riktlinjen.

Metoden med tidigt ingripande och de stödmetoder som sätts in har inte önskad effekt på alla eller är inte tillräckliga. För sådana elevers del ska skolan planera effektiva interventionsmetoder med uppföljning. Om metoden med tidigt ingripande inte är tillräcklig vidtas intensifierade stöd- och fortsatta åtgärder för dessa elevers del. Dessa åtgärder ska alltid skraddarsys individuellt för eleverna och de förutsätter ett yrkesövergripande intensivt samarbete. Om elevens problem är förknippat med våld eller hot ska polisen konsulteras eller inkallas i gruppen som behandlar fallet.

---

² Frågan har diskuterats med Esa Eriksson 8.1.2010

4 Främjande av säkerheten och beredskap inför farliga situationer

Säkerhetsplanering och skolans säkerhetsmapp

Skolorna är skyldiga att utarbeta ett flertal planer som berör tryggheten. Räddningslagen, arbetarskyddslagen och skolagstiftningen ålägger skolan de viktigaste planeringsskyldigheterna. Lagarna, syftena med de planer som förutsätts i lagarna och de berörda områdena avviker ifrån varandra, men är ändå ofta nära förbundna med varandra och berör delvis exakt samma områden. Det har i det praktiska planeringsarbetet visat sig vara svårt att samordna planerna. Det finns ett behov att förenhetliga anvisningarna för planeringen och terminologin. Arbetsgruppen föreslår därför att man i utvecklingen av lagstiftningen och andra normer samt planeringsanvisningarna strävar efter att i mån av möjlighet förenhetliga terminologin och främja samordningen av planerna.

Det är den som ordnar utbildningen eller undervisningen som svarar för att målen som avser att främja säkerheten nås. I praktiken har ansvaret delegerats till den rektor som ansvarar för skolans verksamhet. Rektorn har som uppgift att informera den som ordnar undervisningen om missförhållanden som gäller säkerheten och om nödvändiga förändringar. Denne ansvarar för att det vid skolan utses en säkerhetsorganisation och att de säkerhetsplaner som förutsätts i lagstiftningen utarbetas. Skolans säkerhetsorganisation beskrivs i räddningsplanen.

Beredskapen inför olyckor eller hot mot säkerheten stöds av att eleverna och personalen görs förtrogna med säkerhetsplanerna och får övning i att möta plötsliga hotsituationer och farliga situationer och att handla rätt t.ex. vid bränder och olyckor och i andra motsvarande situationer. När man övar med tanke på sådana situationer lär man sig att lättare identifiera även eventuella hot mot säkerheten. Händelser i likhet med dem i Jokela och Kauhajoki är ytterst sällsynta och det är inte möjligt men inte heller befogat att öva inför dem, men samtidigt måste de beaktas i riskbedömningar och anvisningar. Övningar i att utrymma byggnader eller söka skydd inomhus är en oundviklig beredskapsmetod även i andra hotsituationer och farliga situationer än endast i olyckfall.

På grund av att målsättningarna och planeringsskyldigheternas omfattning skiljer sig från varandra och på grund av den tid som utvecklingen av lagstiftningen kräver är det sannolikt att man i skolorna och i andra motsvarande särskilda objekt även i framtiden är tvungen att utarbeta flera planer som tillsammans täcker säkerhetsfrågorna i sin helhet.

För att främja samordningen och användbarheten av planerna föreslår arbetsgruppen att det i skolan inrättas en särskild **säkerhetsmapp** i vilken man enkelt och

helhetsbetonat som möjligt kan hitta anvisningar för hur man ska gå tillväga i olika hotfulla och farliga situationer. Säkerhetsmappen behandlas närmare i kapitel 5.

Räddningsplan

Skolorna och läroanstalternas ska ha en **räddningsplan** i enlighet med vad som förutsätts i räddningslagen. Den ska hållas uppdaterad. Hela skolans personal och andra som ska genomföra räddningsplanen ska informeras på det sätt som anses behövligt om den.

Enligt räddningslagen är byggnadens ägare och innehavare skyldiga att förebygga uppkomsten av farliga situationer och att vidta sådana räddningsinsatser som de på egen hand förmår göra. I statsrådets förordning som getts med stöd av räddningslagen förutsätts att en räddningsplan tas fram för särskilt fastställda objekt. Förordningen förutsätter att det görs upp en räddningsplan för skolor vars yta överstiger 500 m² eller där samtidigt minst 30 personer vistas.

Bestämmelser om vad räddningsplanen ska innehålla finns i statsrådets förordning som utfärdats med stöd av räddningslagen. En räddningsplan ska innehålla utredningar om

- 1) förutsägbara farliga situationer och deras verkningar
- 2) åtgärder för förebyggande av farliga situationer
- 3) utrymningsmöjligheter och möjligheter att söka skydd samt släcknings- och räddningsarrangemang
- 4) säkerhetspersonalen, hur denna reserveras och utbildas samt hur den övriga personalen eller invånarna görs förtroga med planen
- 5) den materiel som behövs, såsom primärsläcknings-, räddnings- och röjningsredskap, personligt skydd och förstahjälputrustning enligt de förutsedda farosituationerna
- 6) anvisningar för olika olycks-, faro- och skadesituationer som förutsetts enligt 1 punkten
- 7) hur berörda personer ska informeras om de uppgifter som ingår i planen

Många skolbyggnader är även förknippade med andra funktioner som för sin del ökar riskerna, t.ex. daghem, ungdomslokaler och sport- och andra mötesplatser som används både dagtid och kvälltid. Att skollokalerna används av utomstående (kvälltid och på helger) är allmänt, eftersom man vill utnyttja skolbyggnaderna aktivt från morgon till kväll som kommunala verksamhets- och kulturcenter. Då finns det inte alltid

ordinarie personal som känner lokalerna på plats i byggnaden. När antalet personer som använder byggnaden ökar, ökar vanligtvis också riskerna och det blir svårare att hantera dem.

I räddningsplaneringen ska det skapas rutiner och tas fram anvisningar med stöd av vilka tillfällig personal och utomstående användare också känner till skolans skyddsanvisningar och kan handla ändamålsenligt i hotsituationer och farliga situationer. Personalen ska behärska säkerhetsinformationen och ha grundläggande färdigheter i att ge första hjälpen.

För utformningen av räddningsplanen finns anvisningar, handböcker och planeringsmodeller att tillgå. Den lokala räddningsmyndigheten ger stöd och anvisningar för utarbetandet av planerna. Planen ska alltid göras upp med beaktande av objektets närmiljö. **I räddningsplanen ska även nya hot beaktas genom rutinanvisningar för hotsituationer och akuta farliga situationer.** I räddningsplanen ska anvisningar ingå för hur och vart eller till vem de som befinner sig i fara kan meddela sig. Man ska komma överens om ett särskild tecken eller en särskild metod som signalerar att man ska söka skydd inomhus till skillnad från tecknet för att utrymma byggnaden.

Polisen har utarbetat anvisningar för skolorna för hur hotsituationer ska bedömas och om åtgärderna i hotsituationer och farliga situationer. Anvisningarna är avsedda för skolornas säkerhetsledning och är inte offentliga. Avsikten med anvisningarna är bland annat att bidra till att ge en bild över säkerhetssituationen i skolorna, skapa handlingsmodeller för exceptionella situationer, underlätta identifieringen av situationen och bedömningen av hotsituationen. Skolan får anvisningarna av den lokala polisen jämte handledning.

Räddningsplanen ingår i **skolans säkerhetsmapp (se kapitel 5)**.

Planer och åtgärder som förutsätts i arbetarskyddslagen

Arbetsgivaren är skyldig att med hjälp av behövliga åtgärder se till arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet. Arbetsgivaren ska fortgående ge akt på arbetsmiljön, arbetsklimatet och säkerheten hos arbetssätten. Arbetsgivaren ska för främjande av säkerhet och hälsa ha ett **verksamhetsprogram för arbetarskyddet** som omfattar behoven av att utveckla arbetsförhållandena och verkningarna av faktorerna i anslutning till arbetsmiljön. Lagen förutsätter också en systematisk utredning av farorna i arbetet och en riskbedömning. Arbetsgivaren och arbetstagarna ska tillsammans upprätthålla och förbättra säkerheten på arbetsplatsen.

I utredningen av farorna i arbetet och i riskbedömningen ska även elevers arbete i samband med utbildningen beaktas. Med detta avses i omfattande

utsträckning oberoende av utbildningsform olika slag av övningsarbete och med arbete jämförbar praktisk undervisning, perioder av inläring i arbetet och arbetspraktik samt praktisk arbetslivsorientering på en arbetsplats. Teoretisk undervisning omfattas inte av lagens tillämpningsområde. Verksamhet på medborgar- och arbetarinstitut och på andra kurser under fritiden som kan betraktas som hobbyverksamhet kan i regel inte anses vara elevarbete så som avses i lagen.

Inom den allmänbildande utbildningen utförs övningsarbete bl.a. i undervisningen i slöjd, naturvetenskaper, huslig ekonomi och bildkonst och eventuellt i valfria ämnen och i arbetsundervisningen i yrkesämnen inom den yrkesinriktade utbildningen.

Arbetarskyddslagens bestämmelser om hyrt arbete tillämpas på skyldigheterna som skolan och arbetsgivarna som erbjuder arbets- och praktikplatser har. Arbetsplatsens arbetsgivare svarar för de studerandes säkerhet i arbetet under perioderna för inläring i arbetet eller praktik. Skolans rektor och lärare ska förvissa sig om att den studerande har tillräcklig yrkesfärdighet, erfarenhet och är lämplig att utföra arbetet.

Om arbetet är förknippat med en uppenbar risk för våld ska arbetsförhållandena ordnas så att risken för våld och våldssituationer förebyggs. På arbetsplatsen ska finnas rutinanvisningar och säkerställas säkerhetsarrangemang och möjlighet att larma hjälp.

Arbetsgivaren ska vidta åtgärder när han har underrättats om att arbetet medför olägenheter för arbetstagarens hälsa eller trakasserier eller annat osakligt bemötande som innebär fara. Det kan också vara en kund, t.ex. en elev eller dennes vårdnadshavare som gör sig skyldig till trakasserier. Trots att arbetarskyddslagens bestämmelser i sig inte kan tillämpas på det här slaget av trakasserier ska arbetsgivaren även i dessa fall sträva efter att reda ut situationerna och ge arbetstagarna stöd och handledning för att de ska kunna hantera situationerna.

På en gemensam arbetsplats, så som avses i arbetarskyddslagen, utövar en arbetsgivare den huvudsakliga bestämmanderätten och därutöver arbetar andra arbetsgivares arbetstagare på arbetsplatsen. I skolorna kan dessa vara bl.a. arbetstagare som har hand om bespisning, städning och fastighetsskötseln. En arbetsgivares verksamhet kan påverka sådana arbetstagares hälsa och säkerhet som arbetar för en annan arbetsgivare. Därför ska alla arbetsgivare genom tillräckligt samarbete och tillräcklig information tillsammans se till säkerheten. Hit hör bl.a. nödvändig information och nödvändiga anvisningar om olägenheter och faror i arbetet, rutinanvisningar samt åtgärderna vid brandbekämpning, första hjälpen och evakuering.

Verksamhetsprogrammet för arbetarskyddet så som avses i arbetarskyddslagen, utredningen över identifieringen av farorna och riskbedömningen ingår i **skolans säkerhetsmapp (se kapitel 5)**.

Planer som förutsätts i skollagstiftningen

I samband med läroplanen ska utbildningsanordnaren utarbeta en **plan för att skydda eleverna mot våld, mobbning och trakasseri** samt verkställa planen och övervaka att den iakttas och förverkligas. En viktig utgångspunkt är tryggheten av elevernas och skolpersonalens säkerhet i alla situationer.

Elevvården omfattar elevvård i enlighet med en läroplan som godkänts av utbildningsanordnaren samt sådana elevvårdstjänster som i folkhälsolagen avses med skolhälsovård och i barnskyddslagen avses med stöd vid fostran. Utbildningsanordnaren ska bestämma formerna dels för samarbetet mellan hemmet och skolan, dels för elevvården i enlighet med grunderna för läroplanen. Läroplanen ska till den här delen utarbetas i samarbete med de myndigheter som sköter uppgifter i samband med verkställigheten av social- och hälsovården i kommunen.

I enlighet med läroplansgrunderna avviker principerna och målen för elevvården delvis från varandra på de olika skolstadierna när det gäller målens omfattning och innehåll. **I läroplanerna på alla skolstadier ska följande handlingsmodeller som gäller undervisningsväsendets elevvård definieras och beskrivas:**

- 1) skolgemenskapens verksamhet för att främja hälsan, välmåendet och säkerheten
- 2) skolgemenskapens samarbete och ömsesidiga arbets- och ansvarsfördelning med dem som ansvarar för elevvårdstjänsterna
- 3) skolgemenskapens handlingssätt när det gäller att förebygga, upptäcka och hantera problem, olyckor och krissituationer

Med tanke på samarbetet mellan hem och skola är det viktigt att vårdnadshavarna får tillräckligt med information om hur skolan går till väga i olika krissituationer och hur informationsförmedlingen och samarbetet sköts. I handlingsmodeller för kriser ska även ingå en handlingsmodell som skolan följer i krissituationer för att säkerställa det psykosociala stödet till eleverna och personalen. Det psykosociala stödet ska inledas så snabbt som möjligt i en krissituation. I olika faser av krisen behövs olika slag av handlingssätt. Därför är det viktigt att man i beredskapen inför krissituationer på förhand även beaktar hur det psykosociala stödet ska ordnas i krisens olika faser. I handlingsmodellen beaktas skolinterna plötsliga krissituationer, men även verksamheten då krisen har inträffat annorstädes än i den egna skolan. I planeringen av stödet ska beaktas att behovet av stöd vanligtvis uppkommer även efter den egentliga akuta situationen och att behovet av stöd och eftervård därför kan vara aktuellt under en längre tid.

Målet är att man med hjälp av både individuellt och gemenskapligt stöd kan garantera eleverna en sund och trygg studiemiljö. I läroplansgrunderna och examensgrunderna inom den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och den yrkesinriktade utbildningen preciseras bestämmelserna om elevvården och studiemiljöns trygghet samt samarbetet mellan hem och skola vid insatserna för att förebygga hotsituationer och farliga situationer och i anvisningarna för det psykosociala stödet i krissituationer. (Se bilagorna 1 och 2)

För att studierna ska förlöpa utan hinder och med tanke på skolgemenskapens säkerhet och trivsel ska utbildningsanordnaren godkänna **ordningsreglerna** eller utfärda andra bestämmelser om ordning som skolan ska tillämpa och som är avsedda att främja den interna ordningen. I ordningsreglerna och i övriga bestämmelser som gäller ordningen kan bestämmelser utfärdas om praktiska arrangemang och korrekt beteende som behövs med tanke på skolgemenskapens säkerhet och trivsel. Dessutom kan bestämmelser ges om hur skolans egendom ska hanteras och om hur man får vistas och röra sig i skolbyggnaden och på skolområdet.

Planen för att skydda eleverna mot våld, mobbning och trakasserier, verksamhetsprogrammet för arbetarskyddet, ordningsreglerna och handlingsmodellerna som gäller elevvårdens trygghet ingår i **skolans säkerhetsmapp (se kapitel 5)**.

Säkerheten i skolbyggnaden

Den moderna uppfattningen om skolan och inlärningen ställer nya krav även på studiemiljön, planeringen av skollokaler och underhållet av fastigheten. De traditionella skolklasserna där eleverna arbetar under ledning av läraren kommer inte att vara de viktigaste utrymmena i framtiden. En öppen studiemiljö torde ersätta det traditionella klassrummet och användningen av elektroniska inlärningsplattformar och -inlärningsmiljöer ökar. Att inlärningsens öppenhet, flexibilitet och transparens också syns i rumsanvändningen i skolbyggnader stödjer inlärningen, men resulterar oundvikligen i funktionella risker som vi måste sträva efter att undanröja eller hantera. Till dessa risker hör till exempel att personer kan röra sig fritt i skolbyggnaden och att det är lätt att tillfoga lokalerna skada på grund deras öppenhet. En motiverad gärningsman, en gynnsam situation och bristfällig övervakning skapar de omständigheter som behövs för skadegörelse eller t.o.m. för brott.

Strukturellt och mekaniskt skydd av byggnaden har en förebyggande verkan. Säkerhetsystem förhindrar vandalism, stölder och våld i skolan och på skolområdet. I bästa fall ökar de elevernas och personalens psykiska och fysiska säkerhet. Med hjälp av dem är det möjligt att förhindra att risker och hot som framgått i utredningarna och bedömningarna av farorna och i räddningsplaneringen verkställs och att lyckas med att förebygga farliga situationer och hotsituationer.

Målet att minimera personskador ska beaktas i planeringen av skolbygganden (utrymningsvägar och utmärkningen av dem, täckande av glasfönster, väggar och dörrar, brandvarnare eller brandalarm, sprinkler) i skolans interna alarmanläggning (dubbelriktat högtalarsystem och omvandlare, varningssignaler) och i säkerställande av att räddningspersonalen lyckas i sitt arbete (låda för fastighetsuppgifter, märkning av korridorer).

Skolornas byggnadstekniska säkerhetslösningar ska alltid baseras på en lokal riskkartläggning och riskbedömning som görs upp för de enskilda skolorna. De centrala byggnadstekniska säkerhetslösningarna beskrivs i **skolans säkerhetsmapp**. Arbetsgruppen ger i den här rapporten rekommendationer om hur säkerheten i skolbyggnader kan förbättras.

Kommunikation och information

Kommunikationen och informationsförmedlingen spelar en viktig roll i det moderna samhället. Det lönar sig att på förhand planera informationsansvaret i skolorna så att man kan ge tillförlitlig information från rätta ställen när det uppstår ett behov av att informera. I planeringen ska såväl den interna som den externa informationsförmedlingen beaktas. Anvisningar ska särskilt ges med tanke på sådana situationer då någonting avvikande inträffar i skolan eller i dess omgivning som påverkar personalen, eleverna eller befolkningen eller av någon annan orsak överskrider massmediernas nyhetströskel. I planeringen av informationsförmedlingen ska såväl den förebyggande som den situationsrelaterade informationen och den information som förmedlas efter händelserna beaktas.

Skolorna kan förbereda sig på informationsförmedlingen genom att utarbeta färdiga informationsmodeller. Sådana är t.ex. modeller för inbjudan av pressen, modeller för webbsidor och modeller för information till vårdnadshavarna. Skolorna ska ha en snabb informationskanal till vårdnadshavarna. Vårdnadshavarna ska också informeras om var de kan få information i särskilda situationer. Modellerna för meddelanden och informationsansvaret beskrivs i skolans säkerhetsmapp. Ett exempel på en modell för meddelande och informationsrutiner finns i Finlands Kommunförbunds **handbok för kommunernas information i kriser och exceptionella situationer** (Opas kunnan viestintään kriisi- ja erityistilanteissa).

Kommunikationen och informationen ska skiljas åt. Kommunikation är olika parter interna kommunikation och kommunikation mellan parter när en situation fortgår (muntlig eller via kommunikationsmedel). Den är, särskilt vid händelser som leds av polisen, ofta inte avsedd för offentligheten och inne i byggnaden endast för vissa personer (t.ex. personer som ingår i säkerhetsorganisationen). I situationer som leds av polisen - t.ex. vid hot - ska kommunikationen mellan polisen och de personer

som hanterar situationen i skolan inte höras av övriga lärare, elever eller elevernas vårdnadshavare. Detta är en viktig punkt i hanteringen av situationen.

Med informationsförmedling avses information som ges olika parter i olika situationer. I skolan avses den egna personalen, andra aktörer i samma byggnad, eleverna och elevernas föräldrar eller vårdnadshavare och vid behov andra aktörer i närmiljön samt massmedierna.

Vanligtvis är det rektorn som ansvarar för informationsförmedlingen, eftersom han eller hon även i övrigt ansvarar för verksamheten vid skolan. Informationsförmedlingen har eventuellt också tilldelats en annan person eller en arbetsgrupp. Det är emellertid ändå rektorn som ansvarar för vilken information det är som skolan ger medierna. Eleverans och arbetstagarnas integritet får inte kränkas.

Myndigheterna informerar om sin egen verksamhet enligt sina egna anvisningar. Det är endast utredningsledaren eller en av honom eller henne befullmäktigad person som får uttala sig om personer som misstänks för brott.

Åtgärder i hotsituationer och farliga situationer och bedömning av hot som föregår

I och med skolskjutningarna har ett annat negativt och allvarligt fenomen uppkommit: hot som riktas mot skolor. Hoten undergräver skolornas arbetsro och därigenom trygghetskänslan i hela samhället.

Ett hot kan definieras som en persons uttalade avsikt att medvetet skada någon eller någonting eller att utöva våld mot någon. Å ena sidan behöver ett hot inte nödvändigtvis inte leda till en verklig hotsituation eller farlig situation och många av hoten har varit skadegörelse, å andra sidan kan hot inte klassificeras som vandalism utan att det görs en hotbedömning.

Med hjälp av goda förhandsplaner kan man förbereda sig på hot. Skolan ska ha en klar, med polisen överenskommen handlingsplan för hotsituationer. Handlingsmodellen och kontaktmetoderna kommer man överens om lokalt med skolans egen kontaktperson vid polisen.

Hotet kan läggas fram på många olika sätt, t.ex. på internet, som en skrivelse på skolväggen, på en lapp som hittas i skollokalen, som telefonsamtal och via rykten. De flesta – om inte alla – hot som riktats mot skolor har varit skadegörelser och i många fall har den som lagt fram hotet varit en elev vid skolan. Alla hot ska tas på allvar och man måste reagera på dem i enlighet med anvisningarna.

Polisen har tagit fram anvisningar som ska hjälpa skolornas säkerhetsledning och polisen själv. Anvisningarna stödjer planeringen och ger konkreta anvisningar om

hur man förbereder sig på hot och bedömer dem. Alla hot ska omedelbart anmälas för polisen som i enlighet med sin egna anvisningar bedömer hur allvarlig situationen är och vilka åtgärder som behövs. Anvisningen är avsedd endast för skolans säkerhetsledning och är inte offentlig. Anvisningarna om åtgärderna i hotsituationer ingår i skolans säkerhetsmapp.

Eftersom det har visat sig att publiciteten i massmedierna påverkar antalet hot gäller det att från fall till fall överväga om man ska informera om fallet. I sådana fall där skolans säkerhetspersonal tillsammans med polisen i sin bedömning har kommit fram till att hotet inte ger upphov till fortsatta åtgärder ska man inte informera om fallet. Om det går att individualisera inblandade personer ska skolan informera vårdnadshavarna till barn under 18 år. Polisen utarbetar riksomfattande anvisningar för skolorna för hur de ska hantera hotsituationer och farliga situationer inom skolan och med föräldrarna.

I början av terminen ska skolorna berätta för eleverna och deras vårdnadshavare att skolan har blivit anvisad av polisen att anmäla alla hotsituationer. Det är bra att informera föräldrarna om att polisen vid behov kan bli tvungen att rikta in åtgärder mot elever och kontakta dem och vårdnadshavare i syfte att reda ut hotsituationer.

Vid händelser i likhet med dem som inträffade i Jokela och Kauhajoki liksom också i samband med allvarliga olyckor är det huvudsakliga syftet att minimera personskadorna.

I akuta farliga situationer går man till väga i enlighet med på förhand planerade och inövade handlingsmodeller. Olika alternativ har beskrivits i polisen anvisningar och i räddningsplanen. I akuta situationer i skolan ska polisens eller räddningsmyndigheternas anvisningar följas.

Åtgärder efter farliga situationer

Utbildningstyrelsens bestämmelser och anvisningar om krishantering i skolor och planen över krishantering ingår i skolans säkerhetsmapp. I eftervården ingår också informationsförmedlingen till eleverna, personalen och elevernas vårdnadshavare.

Efter en farlig situation ska både eleverna och personalen erbjudas möjlighet till eftervård. Barn och unga är särskilt sårbara och risken för att en traumarelaterad störning ska utvecklas är större än hos vuxna. De psykiska symtomen kan uppträda t.o.m. flera år senare. Skol- och studerandehälsövården och företagshälsövården har som uppgift att se till att behovet av stöd utvärderas och att vid behov hänvisa till social- och hälsövårdens specialtjänster. Återhämtningen ska följas upp under en tillräckligt lång tid och de närmaste bör vara medvetna om att symtom kan uppstå och var de vid behov kan få hjälp.

Skolornas psykosociala stöd och eftervården ska kopplas till kommunens system. Kommunen kan ordna tjänsterna på olika sätt, därför ska skolan utreda hur tjänsterna är ordnade redan innan någonting händer. Personalens eftervård ordnas vanligtvis via företagshälsovården, medan elevernas eftervård ordnas i enlighet med kommunens system. Anvisningarna om ordnande av eftervård ingår i skolans säkerhetsmapp.

5 Skolans säkerhetshandbok

Eftersom planhelheten som berör säkerheten är omfattande och kraven finns i lagstiftningen och normerna inom många olika förvaltningsområden, är det ändamålsenligt att samla upp och samordna alla planer som gäller säkerheten. Arbetsgruppen rekommenderar att alla skolans säkerhetshandlingar och planer som gäller säkerheten samlas i **skolans säkerhetsmapp**. Säkerhetsmappen utarbetas i samarbete mellan utbildningsanordnaren, social- och hälsovårdsväsendet, polisen och räddningsväsendet. Avsikten med mappen är att alla anvisningar som berör säkerheten ska samlas i den och att den ska fungera som verktyg för introduktion och utbildning. I mappen ingår också de lokala rutinanvisningarna.

Det ska reserveras tillräckligt med tid och resurser i skolorna för utformningen och uppdateringen av planerna och säkerhetsmappen.

Det ska tas fram klara och tydliga anvisningar om förvaringen av säkerhetsmappen så att den är tillgänglig vid behov. Säkerhetsmappens innehåll ska alltid uppdateras vid behov, men ses över åtminstone en gång per år tillsammans med de aktörer som har deltagit i utformningen. Ansvar för uppdateringen och granskningen ligger hos utbildningsanordnaren som ska övervaka att uppgifterna är aktuella.

Säkerhetsmappens innehåll kan till vissa delar vara icke-offentligt och därför ska mappen delas in i en offentlig och en icke-offentlig del. Den offentliga delen ska vara lätt tillgänglig för dem som behöver den.

Det lönar sig för skolorna att skapa en säkerhetsorganisation med en klar ansvarsfördelning i frågor som gäller säkerheten för alla funktioners del i fastigheten. Organisationen och dess uppgifter beskrivs i skolans säkerhetsmapp. Personer som representerar hela personalen borde utses till organisationen. Organisationens syfte är att fortgående arbeta för ett upprätthålla säkerheten och förbättra säkerhetsnivån. I akuta situationer utför säkerhetsorganisationens medlemmar och de övriga medlemmarna i skolgemenskapen de säkerhetsuppgifter som har tilldelats dem. Eftersom skolorna skiljer sig från varandra är det inte möjligt att de detaljerade anvisningar om utformningen av organisationen, utan den ska planeras och bildas i enlighet med rådande förhållanden och skolans storlek.

Exempel på innehållet i en säkerhetsmapp:

- kontaktuppgifter
- rutinanvisningar för plötsliga farliga situationer
- handlingar som riskkartläggningen resulterar i
- räddningsplan
- anvisning som polisen tar fram och som kompletterar räddningsplanen (inte offentlig)
- plan över ordnandet av introduktion och övningar samt utbildningsevenemang
- kommunikationsplan
- plan för elevvården och den krisplan som ingår i den
- skolans ordningsregler
- plan för att motverka skolmobbing
- verksamhetsplan för arbetarskyddet

6 Utbildning och handledning för ökad säkerhet i skolan

Utbildningen har en betydande roll med tanke på upprätthållandet av säkerheten. Som en del av säkerhetsplaneringen ska rutiner fastslås enligt vilka arrangemangen och anvisningarna som förts in i planerna meddelas de berörda. I skolorna ska ordnas tillräckligt med utbildning och övningar i anslutning till säkerheten. I utbildningen ska alla planer och anvisningar som gäller säkerheten beaktas. Utbildningen ska inriktas på skolans hela personal. I det här sammanhanget ska man också öva på hur informationsförmedlingen och samarbetet med olika samarbetspartner ska äga rum och om målsmännens och olika samarbetsaktörers kontaktuppgifter hittas.

Övningar ska ordnas för alla som verkar i skolan. De lokala säkerhetsmyndigheterna ger stöd för planeringen av övningarna och deltar vid behov i ordnandet.

Arbetsgruppen har fastställt att lärarutbildningen inte omfattar tillräcklig utbildning om skolornas säkerhet och åtgärderna vid farliga situationer och hotsituationer. I utbildningen behandlar man inte heller tillräckligt teman kring elevens/den studerandes stöd, elevvården och det yrkesövergripande samarbetet eller handlingsmodeller i anslutning till tidig identifiering och tidigt ingripande i problem. Enligt arbetsgruppens uppfattning ska dessa frågor beaktas i högre grad både i lärarutbildningen och inom den kompletterande utbildningen.

Utbildningsstyrelsen, polisen och räddningsväsendet har inlett en riksomfattande utbildning inom vilken skolornas säkerhetsledning och övrig personal utbildas i att

identifiera farliga situationer och agera i dem. I samband med utbildningen delas det ut en anvisning som polisen har utarbetat om handlings sättet vid farliga situationer och i hotsituationer och deltagarna görs förtrodda med innehållet. Det finns anledning att fortsätta och utvidga den här utbildningen.

Planen över ordnandet av introduktion och övningar samt utbildningsevenemang ingår i skolans säkerhetsmapp.

Elevernas säkerhetsutbildning

Arbetsgruppen anser det viktigt att de allmänna säkerhetsfärdigheterna främjas och att utbildningen i det här hänseendet utvecklas. Frågan utreds som bäst av en arbetsgrupp som tillsatts på basis av programmet för den inre säkerheten.

7 Arbetsgruppen åtgärdsförslag

Anvisningar för komplettering av läroanstalternas räddningsplaner så att de beaktar händelser med i likhet med dem i Jokela och Kauhajoki

Komplettering av räddningsplanerna Polisen har utarbetat anvisningar för skolornas säkerhetsledning och för polisen om hur hotsituationer ska bedömas och om åtgärderna i hotsituationer och farliga situationer. Anvisningarna är avsedda för skolornas säkerhetsledning och är inte offentliga. Syftet med anvisningarna är bland annat att bidra till gestaltningen av säkerhetssituationerna i skolan, skapa handlingsmodeller för exceptionella situationer, underlätta identifieringen av situationen och vara till hjälp i bedömningen av hotsituationen. Skolan får anvisningarna av den lokala polisen jämte handledning. Dessutom ska anvisningar sammanställas om högtalautrop, ljudsignaler och andra metoder för att ge varningar. Polisen och räddningstjänsten i samarbete med skolorna granskar lokalt skolornas räddningsplaner med beaktande av nya hot. Skolorna åläggs uppdatera sina räddningsplaner i enlighet med nya anvisningarna.

Säkerhetsmapp Alla skolans säkerhetshandlingar och planer om säkerheten samals i skolans säkerhetsmapp. Mappinnehållet består av avsnitten om säkerheten i vanligtvis redan befintliga planer som förutsätts i olika lagar, bestämmelser och normer. Skolornas säkerhetshandböcker kunde innehålla modeller och exempel på hur de avsnitt av planerna som ska ingå i säkerhetsmappen kan presenteras.

Skolornas säkerhetshandbok Arbetsgruppen föreslår för undervisningsministeriet att man för utbildningsanordnarna och personal underställda dem utarbetar en säkerhetshandbok som består av praktiskorienterade anvisningar för bedömningen av riskerna i skolan och för säkerhetsplaneringen (i beredningen av handboken

undervisningsministeriet, inrikesministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, miljöministeriet, Utbildningsstyrelsen, polisen och räddningsväsendet samt övriga expertorganisationer som behövs).

Högskolornas säkerhetsprojekt Undervisningsministeriet och Utbildningsstyrelsen kommer att i tillämpliga delar utnyttja planeringshandboken som produceras inom högskolornas säkerhetsprojekt när de utarbetar anvisningarna för läroanstalterna.

Anvisningar till läroanstalter, polisen och räddningsmyndigheterna om hur man ska agera om läroanstalter utsätts för hot

Intensifiering av samarbetet mellan myndigheterna Polisen och räddningsväsendet har utsett kontaktpersoner för skolorna som ingår som deras representant i skolornas skyddsgrupper och deltar i verksamheten i frågor som förutsätter sakkunskap inom det egna området. Dessutom har de som uppgift att handleda och stödja skolans säkerhetsledning i säkerhetsplaneringen. Utbildningsstyrelsen ska ge skolorna anvisningar för samarbetet med säkerhetsmyndigheterna. Utbildningsstyrelsen har utfärdat anvisningar för utbildningsanordnare i december 2009 om att skolorna och läroanstalterna ska stå i aktiv kontakt med räddningsverket inom sitt område för att utse en kontaktperson. I anvisningen betonas vikten av att samarbetet mellan räddningsväsendet, polisen och kommunens utbildningsväsen fortgår.

För att följa upp säkerhetssituationen i läroanstalterna och utvecklingsåtgärderna i anslutning till säkerheten tillsätter undervisningsministeriet en riksomfattande uppföljningsgrupp bestående av myndigheter och behövliga expertorganisationer och i vilken polisen, räddningsväsendet och Utbildningsstyrelsen är representerade. Gruppen rapporterar och lägger fram förslag till myndigheterna och till ministergruppen för den inre säkerheten. Uppföljningsgruppen hålls uppdaterad om farliga situationer som hotat säkerheten i läroanstalter. Gruppen samlar in uppgifter om utvecklingsåtgärder som förbättrar säkerheten och ger rekommendationer för spridningen av god praxis bland läroanstalterna.

Polisen har gett en intern anvisning om åtgärderna i farliga situationer och hotsituationer. Räddningsväsendet iakttar polisens anvisningar i situationer. Samarbetet mellan polisen och räddningsverket ska utvecklas ytterligare både på riksnivå och lokalt i syfte att främja säkerhetsplaneringen och etablera det ordinarie samarbetet.

Anvisningar till läroanstalterna för hanteringen av hotsituationer inom läroanstalten och med vårdnadshavarna

Samarbetet mellan hem och skola Vårdnadshavarna ska i början av terminen informeras om huvudprinciperna för skolans rutiner i farliga situationer och hotsituationer.

Plan för förankringen av dessa anvisningar och utbildningen i anslutning till dem

Utbildning och övningar Utbildningshelheten "Främjande av säkerheten i läroanstalter och beredskapen inför krissituationer i skolor och läroanstalter" som genomförts av Utbildningsstyrelsen, polisen och räddningsväsendet i samarbete fortsätts och utvidgas.

Personalen i skolorna ska introduceras i nya hot. Det är viktigt att genom regelbundna interna övningar träna på att omsätta planerna i praktiken. I det sammanhanget ska man också öva på hur informationsförmedlingen och samarbetet förverkligas och kontrollera att kontaktuppgifterna till vårdnadshavarna och samarbetsparterna finns tillgängliga och är aktuella. I det yrkesövergripande samarbetet inom elevvården granskas också att anvisningarna för det psykosociala stödet och eftervården är uppdaterade. Dessutom rekommenderas det att man ordnar övningar tillsammans med polisen och räddningsväsendet.

Lärarnas och den övriga personalens utbildning I lärarnas grundutbildning ska ingå tillräckligt med utbildning om säkerhet och så kallat tidigt ingripande. Som en del av den kompletterande utbildning för undervisningspersonalen som staten finansierar ska fortsättningsvis erbjudas utbildning i anslutning till säkerheten i läroanstalter. Utbildningsförvaltningen, polisen och räddningsväsendet fortsätter att samarbeta med att planera, genomföra och utveckla innehållet i den kompletterande utbildningen. Motsvarande utbildning ska också erbjudas läroanstaltens övriga personal.

Övriga förslag

Lagstiftning och normer Trots att bestämmelser om säkerheten ingår i ett flertal olika lagar ska man i samband med revideringen av lagstiftningen och i utfärdandet av normer och anvisningar sträva efter att förenhetliga termerna, klarlägga begreppen och främja samordningen av planerna som förutsätts i olika lagar.

Den byggnadstekniska säkerheten i skolbyggnader Arbetsgruppen rekommenderar att skolbyggnaderna utrustas med brandvarnarsystem (skyddsanordning som då den identifierar uppkomsten av en brand automatiskt och omedelbart anmäler branden lokalt) med en automatisk brandlarmanläggning (anordning som automatiskt och omedelbart anmäler uppkomsten av en brand både lokalt och hos nödcentralen) eller med sprinklersystem (automatisk vattensläckningssystem som också larmar nödcentralen), med en lagrande kameraövervakningsanordning och en passagekontrollanordning i enlighet med den enskilda skolans riskbedömningar. Arbetsgruppen föreslår att högtalaranordningar alltid installeras i skolbyggnader med mer än 100 elever och alltid i byggnader med två eller flera våningar. I specialskolor planeras systemet från fall till fall. Inom projekt som finansieras av staten torde systemet kunna ställas upp som villkor för finansieringen.

Dessutom föreslår arbetsgruppen följande strukturella förbättringar i anslutning till säkerheten:

Innerfönster

Fönstren i innerdörrarna och på innerväggarna i lokalerna ska snabbt kunna täckas i en farlig situation t.ex. med hjälp av persienner eller gardiner.

Utrymningsvägarna

- För att säkerställa skyddsmöjligheterna inomhus kan en dörr som tillåter flykt undan fara byggas i väggarna mellan klassrum som är belägna efter varandra. Dörren kan också användas som en andra utrymningsväg från undervisningslokalen eller nödutgång. Utrymningsvägarna kan märkas ut tydligare med hjälp av återreflekterande orienteringstavlor som placeras ut vid golvlinjen.
- Byggnadens inre utrymmen märks ut så att personalen och eleverna har en klar gemensam uppfattning om i vilken del av skolan de befinner sig och vad den delen av skolan kallas. Man kan göra det lättare att röra sig och hitta i bygganden genom att bland annat måla ytorna på golv och väggar med tydlig information om vilken våning man befinner sig i eller med andra märkningar. Utrymmena ska förses med ett tydligt namn eller annan identifikation på båda sidorna om dörren. Samma märkningsmetoder ska tillämpas i planritningarna och orienteringsschemana i fastighetsdatalådan.
- Utrymningskartor ska vara placerade vid ingångsdörrarna och på de olika våningarna.

Fastighetsdatalåda

I fastighetsdatalådan förvaras skolbyggnadens planritningar försedda med de uppgifter som polisen och räddningsväsendet behöver.

- I byggnadens vindfång eller på ett annat ställe i närheten av huvuddörren ställs ett låsbart robust skåp till räddningsverkets och polisens förfogande. De väsentliga uppgifterna om byggnaden ska finnas i lådan tillsammans med flera laminerade kopior av fastighetens planbilder. Arrangemangen ska alltid överenskommas med de lokala myndigheterna. Lådan ska förses med en märkning som polisen och räddningspersonalen känner till. Lådan bryts upp eller öppnas med en nyckel ur ett nyckelbehållarsystem som eventuellt är i bruk.
- Användningen av orienteringsscheman och ett eventuellt nyckelbehållarsystem ska planeras och avtalas om med fastighetens säkerhetspersonal, polisen och räddningsverket.

Obehörigas personers tillträde till fastigheten och rörelse i byggnaden förhindras med hjälp av låsanordningar. Ytterdörrar och dörrar i utrymmen som leder till utgångar ska i nödfall kunna öppnas utan nyckel. Brandsektionerande dörrar ska stänga och låsa sig av sig själva. Om en branddörr upplevs besvärlig och opraktisk lönar det sig att förses den med en dörrpump med rökdetektor. Då kan dörren hållas öppen för att underlätta gångtrafiken och övervakningen.

Behovet av att precisera byggnadsbestämmelserna med tanke på de föreslagna ändringarna utreds i samarbete med miljöministeriet.

Källor:

Räddningslagen (468/2003)

Statsrådets förordning om räddningsväsendet (787/2003)

Polislagen (493/1995)

Lagen om grundläggande utbildning (628/1998)

Gymnasielagen (629/1998)

Lagen om yrkesutbildning (630/1998)

Arbetarskyddslagen (738/2002)

Markanvändnings- och bygglagen (132/1999)

Markanvändnings- och byggförordningen (895/1999)

Finlands byggbestämmelsesamling, delarna:

- E1 – Konstruktiv brandsäkerhet
- F1 – Att bygga tillgängligt och framkomligt
- F2 – Säkerhet vid användning av byggnad

Rakennusten paloturvallisuus ja paloturvallisuus korjausrakentamisessa. 2003.

Miljöministeriet

Esteetön rakennus ja ympäristö. 2007. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, kalusteet. RT 47-10951. 2009. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, tilasuunnittelu. RT 96-10939. 2008. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, yleisuunnittelu. RT 96-10938. 2008. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulutustilojen valaistus. ST 58.16 2004. Sähkötieto ry

Nuikkinen, Kaisa 2005. En sund och trygg skolbyggnad. Utbildningsstyrelsen Helsingfors

Perustietoa vammaiset huomioonottavasta sähkösuunnittelusta. ST 21.31 2002. Sähkötieto ry

Saarsalmi, Olli (red.) 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Social- och hälsovårdsministeriet och Stakes (Institutet för hälsa och välfärd) Helsingfors

Programmet för den inre säkerheten

Ministergruppen för den inre säkerheten, PM 5.11.2008

Skolmorden i Jokela 7.11.2007, undersökningsnämndens rapport

Finlands Försäkringsbolags Centralförbunds anvisningar

Arnkil, Tom och Eriksson, Esa 2009. Huolen vyöhykkeistö. Keynote presentation. Institutet för hälsa och välfärd Helsingfors

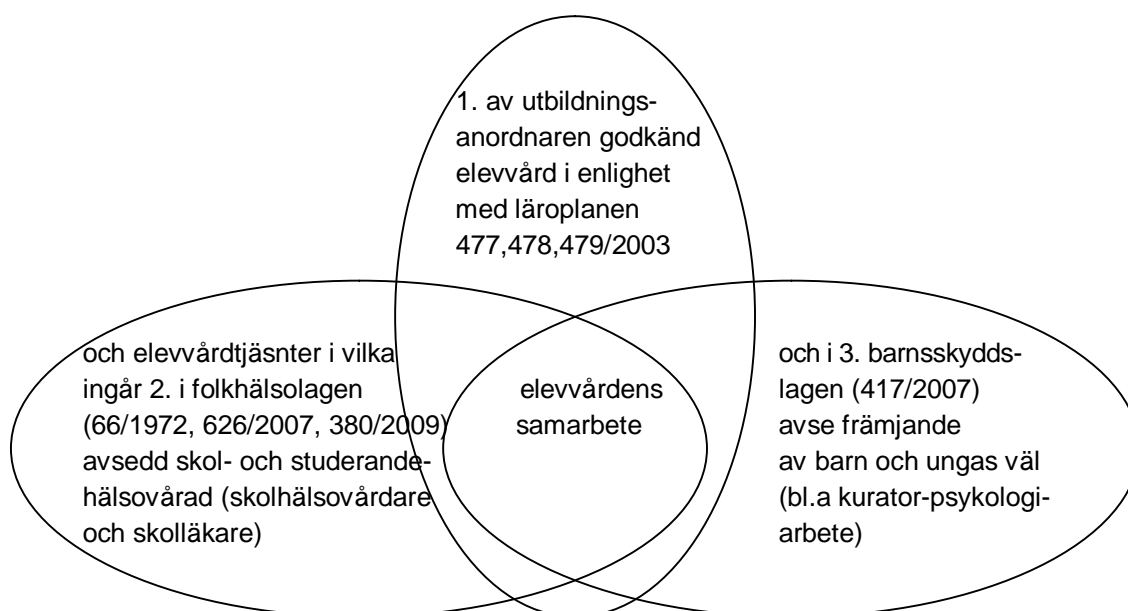
Opas kunnan viestintään kriisi- ja erityistilanteissa, Finlands Kommunförbund

Bilaga 1: Elevvård och psykosocialt stöd

Elevvård

Om elevvården finns bestämmelser i skollagarna, folkhälsolagen och barnskyddslagen. Elevvården är undervisningsväsendets, socialväsendets och hälsoväsendets verksamhet som genomförs som ett yrkesövergripande samarbete.

Elevvården omfattar

Elevvården avser att främja och upprätthålla elevens studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välfärd och understödande verksamheter. (477,478,479/2003)

Heidi Peltonen 2009

Elevvården i läroplansgrunderna

Utbildningsstyrelsen håller på att revidera samtliga grunder för grundexamina inom yrkesutbildningen, för den förberedande utbildningen för invandrare och för undervisningen och handledningen som ges handikappade studerande i tränings- och rehabiliteringssyfte. De reviderade grunderna gäller både den yrkesinriktade grundutbildningen och de fristående examina. Syftet är att utbildningsanordnarna

och examenskommissionerna ska kunna ta i bruk de i enlighet med grunderna reviderade läroplanerna i utbildningen som börjar senast den 1 augusti 2010.

I samband med revideringsprocessen har även bestämmelserna om hem och skola inom den yrkesinriktade utbildningen och elevvården granskats. Anvisningarna om främjandet av säkerhet och beredskapen inför krissituationer har preciserats så att läroanstalten som en del av elevvårdshelheten ska ha en krisplan:

Utbildningsanordnaren ska också ge anvisningar om hur man ska handla i krissituationer visavi t.ex. störande beteende, våld, olyckshändelser och dödsfall. *Utbildningsanordnaren ska följa med hur elevvården förverkligas och vidta behövliga åtgärder.*" (Utbildningsstyrelsen 2008, 2009.)

I den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen iakttas med tanke på samarbetet mellan hem och skola och elevvården de läroplansgrunder som gäller för den grundläggande utbildningen och gymnasiet (Utbildningsstyrelsen, föreskrift 0/011/2004 och 33/1172003). Ändringar i anslutning till lagen om grundläggande utbildning behandlas som bäst i riksdagen: RP 109/2009. I regeringens utkast till proposition finns också ändringsförslag som berör paragraferna om elevvården som efter att de har trätt i kraft kommer att innebära ändringar också i kapitlen i läroplansgrunderna om elevvården och samarbetet mellan hem och skola. I det här sammanhanget är det också möjligt att revidera och komplettera avsnitten om elevvårdens främjande av säkerhet och det psykosociala stödet i kriser.

Elevvårdstjänsterna

Skol- och studerandehälsovården i enlighet med folkhälsolagen (626/2007) och stöd vid fostran så som avses i barnskyddslagen är elevvårdstjänster.

Skolhälsovården är med stöd av folkhälsolagen verksamhet som kommunens hälsovård ansvarar för. Kommunen är också skyldig att ordna studerandehälsovård för studerande vid läroanstalter på kommunens område oberoende av deras hemorter.

I lagen om ändring av folkhälsolagen (626/2007) ändrades begreppet studenthälsovård till studerandehälsovård. Därmed avses studerandehälsovården för läroanstalter på andra stadiet, gymnasier och högskolor. I folkhälsolagen har också fogats till mera detaljerade bestämmelser än tidigare om målen, innehållet, uppföljningen och bedömningen av studerandehälsovården.

Enligt lagen om ändring av folkhälsolagen (626/2007) är skolhälsovården en del av de elevvårdstjänster som avses i 31 a § 2 mom. i lagen om grundläggande utbildning (628/1998). Främjandet och upprätthållandet av den studerandes goda psykiska och fysiska hälsa och understödande verksamheter är en del av elevvården i enlighet med 29 a § i gymnasielagen (629/1998) och 37 § a i lagen om yrkesutbildning (630/1998). Den myndighet som svarar för kommunens folkhälsoarbete ska delta i utarbetandet av

läroplanen enligt 15 § i lagen om grundläggande utbildning och 11 § i gymnasielagen till den del den gäller elev- och studerandevården samt samarbetet mellan skolan eller läroanstalten och hemmet.

Enligt 14 § 6 mom. i folkhälsolagen ingår i studerandehälsovården främjandet av en trygg och sund studiemiljö, främjande av de studerandes hälsa och studieförmåga samt ordnande av hälso- och sjukvårdstjänster, inklusive mentalvårdstjänster och mun- och tandvård, för de studerande, samt för egen del trygga välbefinnandet i hela studiesamfundet.

Om studerandehälsovårdens närmare innehåll bestäms i statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (380/2009). Förordningen trädde i kraft den 1 juli 2009 emellertid så att paragraferna om återkommande hälsoundersökningar träder i kraft den 1 januari 2011.

Folkhälsolagen (66/1972) ålägger skol- och studerandehälsovården att övervaka och främja hälsan och säkerheten i skolan och studiemiljön. Enligt 12 § i förordningen, som gäller skolans och studiemiljöns sundhet och trygghet, ska det "i syfte att främja elevernas och de studerandes hälsa [ska det] vart tredje år göras en undersökning av om skolan och studiemiljön är sund och trygg".

Skolhälsovården deltar i bedömningen av de faror och olägenheter som förekommer i skolan (inkl. olycksfall) och i beredandet av gemensamma verksamhetsplaner. Dessa verksamhetsplaner berör bland annat förebyggandet av olycksfall och drogmissbruk, kris-, vålds- och mobbningsituationer samt andra särskilda situationer som en del av elevvårdens plan.

Skolhälsovårdspersonalen samarbetar också med den övriga personalen i skolan när skolorna och läroanstalterna förbereder planer och handlingsmodeller för främjandet av säkerheten och beredskapen inför kriser. Inom skolans elevvård är samarbetet särskilt i anslutning till plötsliga krissituationer och det psykosociala stödet en del av den helhet som omfattar skolans räddningsplan och elevvårdens plan. Samarbetet utvidgas till att omfatta samarbete med polisen och räddningstvåsen när man utvecklar och övar på gemensamma handlingsmodeller och beredskaper i anslutning till räddnings- och andra krissituationer.

Skolhälsovårdens roll bland annat tillsammans med andra aktörer inom kommunen som ansvarar för krisarbetet inom hälsovården är viktig då när skolornas egna resurser inte är tillräckliga.
(SHM 2004b).

Systematisk granskning och uppdatering av handlingsmodellerna är en viktig del av främjandet av säkerheten. Det lönar sig att årligen och alltid i samband med

väsentliga förändringar i närmiljön granska alla anvisningar och handlingsmodeller som gäller skolans säkerhet och frågor i anslutning till elevvårdens samarbete. Skolhälsovården kan för sin del se till att man som en del av utredningen vart tredje år av huruvida skolan är sund och trygg också ser till uppdateringen av anvisningarna om säkerheten och bedömer utvecklingsbehoven i anslutning till dem.

I elevvårdstjänsterna ingår också stöd vid fostran i enlighet med barnskyddslagen. Den nya barnskyddslagen trädde i kraft den 1 januari 2008. Barnskyddslag (417/2007) enligt 8 § ska kommunen då den utvecklar social- och hälsovården och undervisningsväsendet samt annan för barn, unga personer och barnfamiljer avsedd service, se till att föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barns vård och fostran därigenom får stöd i fostran av barn och att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd därigenom klarläggs. unga personer och barnfamiljer avsedd service, se till att föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barns vård och fostran därigenom får stöd i fostran av barn och att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd därigenom klarläggs.

Barnskydd är barn- och familjeinriktat barnskydd. Dessutom ordnar kommunen förebyggande barnskydd för att främja barns och unga personers välfärd. Det barn- och familjeinriktade barnskyddet består av utredning av behovet av barnskydd, stödåtgärder inom öppenvården, brådskande placering och omhändertagande av barn samt därtill ansluten vård utom hemmet och eftervård. Genom förebyggande barnskydd främjas och tryggas barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ges stöd i föräldraskapet. Förebyggande barnskydd ges inom ramen för kommunens andra tjänster, såsom vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan hälsovård, dagvård, undervisning och ungdomsarbete. Det förebyggande barnskyddet ska ges särskilt stöd då barnet eller familjen inte är klient inom barnskyddet.

Med förebyggande barnskydd avses i den nya barnskyddslagen systematisk och målinriktad barnskyddsverksamhet. Behovet av barn- och familjeinriktat barnskydd kan minskas genom att man tidigt ger akt på problemsituationer i anslutning till omsorgen och fostran och redan i bastjänsterna erbjuder familjerna tidigt stöd för att klara av problemen. Yrkeskunniga som arbetar med barn och unga är skyldiga att göra en barnskyddsanmälan om de i om de upptäcker eller får vetskap om sådana omständigheter som förutsätter att behovet av barnskydd utreds.

Barnskyddslagen innehåller bestämmelser om hur det stöd i fostran som barn, unga och familjer behöver och stödet i anslutning till skolgången ska ordnas. Kommunen ska vid behov ordna verksamhet som stöder barn och unga personer i behov av särskilt stöd. I utvecklandet av tjänster ska särskild uppmärksamhet ägnas barnens och de ungas behov och önskemål. Kommunen ska ge akt på barns och unga personers välfärd (7 §). Enligt 12 § i barnskyddslagen ska kommunerna göra upp en plan över kommunens

eller kommunernas verksamhet för att främja barns och unga personers välfärd samt ordna och utveckla barnskyddet. Planen ska i omfattande utsträckning innehålla tjänster i anslutning till barns, ungas och familjers välfärd.

I enlighet med 9 § ska kommunen ordna skolpsykolog- och skolkuratorstjänster som ger adekvat stöd och handledning för eleverna inom förskoleundervisning, grundläggande utbildning och påbyggnadsundervisning samt förberedande undervisning i syfte att förebygga och övervinna sociala och psykiska svårigheter som hänför sig till skolgången och elevernas utveckling. Tjänsterna ska även främja ett bättre samarbete mellan hem och skola.

Elevvårdens nuläge

Elevvårdens personalresurser ligger i många kommuner under rekommendationerna och elever som är i behov av hjälp kan inte alltid få det stöd de behöver.

Utbildningsstyrelsen har tillsammans med Institutet för hälsa och välfärd genomfört en förfrågan om främjandet av välfärd och hälsa 2007 bland klasserna 1–6 och 7–9 inom den grundläggande utbildningen och 2008 bland gymnasierna och läroanstalterna på andra stadiet. (Utbildningsstyrelsen och Institutet för hälsa och välfärd 2007, 2008, 2009).

Enligt förfrågan fanns det elevvårdsgrupper i 84 % av skolorna med årskurserna 1-6. Skolpsykologverksamhet och skolans socialarbete var endast sällan tillgängligt i skolor med färre än 100 elever och rätt sällan utanför Södra Finland län. Läkarnas arbetsinsats inom skolhälsovården uppgick i hela landet till endast en bråkdel av rekommendationen och bristen har inte heller kompenseras genom en ökning av skolhälsovårdarnas arbetsinsatser. Största delen av skolorna har aktiva föräldraföreningar. Av de som besvarade förfrågan uppgav 84 % att vårdnadshavarna också deltar i bedömningen av skolans verksamhet.

I alla skolor med årsklasserna 7-9 finns elevvårdsgrupper. I nästan alla skolor finns en skolhälsovårdare, men endast 79 procent uppgav att det finns en skolläkare. Ungefär 15 procent av skolorna svarade att ingen psykologverksamhet har bedrivits. Socialarbetet saknades i var tionde skola. Psykologverksamhet bedrivs i genomsnitt 0,4 timmar och socialarbete 2,8 timmar i veckan per 100 elever. Det fanns stora skillnader mellan skolorna inom alla områden och även i den planmässiga uppföljningen. I nästan varje skola med årsklasserna 7-9 fanns en elevkår med regelbunden verksamhet och i ungefär varannan en aktiv föräldraförening. Endast i en tiondedel av skolorna hade föräldrarna deltagit i utvecklingen av elevvårdens handlingsmodeller.

I förfrågan som gällde gymnasierna uppgav endast 37 % att skolhälsovårdarens arbetsinsats och 11 % att läkararbetsinsatsen uppfyllde rekommendationerna. Psykologtjänster anmälde 63 %, men även dessa i genomsnitt endast 1,3

timmar per månad per 100 elever. Kuratorer tjänster erbjöd 58 % av gymnasierna, i genomsnitt 0,6 timmar per månad per 100 studerande.

Läroanstalternas mångformighet medförde utmaningar för förfrågan som genomfördes bland de yrkesinriktade läroanstalterna. Förfrågan var riktad till läroanstalter, inte till utbildningsanordnare, vilket kunde ge upphov till olika tolkningar. Vid sidan om läroanstaltens egen elevvårdsgrupp verkade utbildningsanordnarens gemensamma elevvårdsgrupp vid åtta procent av läroanstalterna. Med tanke på personalens tillgänglighet och dimensionering fanns det stora regionala skillnader både mellan länen och inom länen.

Den största arbetskraftsbristen fastställdes i läkar- och psykologtjänsterna. Resultaten kan ifrågasätta en jämlik tillgång till elevvårdens tjänster oberoende av bostadsorten.

Läroanstalterna hade i huvudsak antingen läroanstaltens egna skriftliga anvisningar eller utbildningsanordnarens anvisningar om åtgärderna i problem- och krissituationer. Endast en tiondedel av läroanstalterna uppfyllde studerandehälsovårdens rekommendation på att alla studerande genomgår en hälsoundersökning hos hälsovårdaren under det första studieåret och deltar i en hälsoenkät som det ges respons på samt att det under studietiden görs en läkarundersökning, såvida det inte vid antagningen har krävts ett T-intyg eller ett hälsointyg för ungdom.

Hur elevvården hade ordnats och vilken praxis man tillämpade vid dokumenteringen av ärendena varierade. Skillnaderna mellan läroanstalterna var större än de regionala skillnaderna. Måluppnåelsen kan stödjas genom att man garanterar elevvården tillräckliga resurser och förenhetligar dokumenteringen så att det är möjligt att följa med och bedöma hur målen nås och vilka utvecklingsbehov det finns.

Rådet för utbildningsutvärdering organiserade hösten 2009 en nationell utvärdering av utbildningsanordnarnas elevvård inom den yrkesinriktade utbildningen. Den riktade sig mot elevvården för unga inom den läroplansbaserade grundläggande yrkesutbildningen. Utvärderingsprojektet baserar sig på undervisningsministeriets uppdrag (372/522/2008) med följande utvärderingsobjekt:

- 1) utbudet på tjänster som ingår i utbildningsanordnarens elevvård och deras tillgänglighet
- 2) studerandehälsovårdstjänsternas funktionsduglighet som en del av elevvården,
- 3) utbildningsanordnarens anvisningar om elevvården och studerandehälsovården, information om tjänsterna och hänvisning till tjänsterna

4) planeringen och utvecklingen av elevvården som en del av utbildningsanordnarens övriga verksamhet och utveckling och som del av samarbetet med social- och hälsovårdsväsendet. Resultatet av den nationella utvärderingen överlämnas till undervisningsministeriet före mars 2010.

Krisplanen och säkerställandet av det psykosociala stödet som en del av elevvården

I kapitlet om elevvård i läroplanen beskrivs skolans/läroanstaltens åtgärder vid problem, olyckor och i krissituationer. Beredskapen inför dessa situationer omfattar en krisplan som innehåller anvisningar för det psykosociala stödet i skolan/läroanstalten. För krisplanen ansvarar rektorn i samarbete med eleven/elevvården.

Det är inte möjligt att förbereda sig inför en plötslig kris, men man kan förbereda sig på att hantera den. En plötslig kris i en läroanstalt inträffar t.ex. om en elev eller en lärare dör, begår självmord, råkar ut för våld eller en trafikolycka.

En plötslig, chockerande händelse kan drabba en klass eller en mindre elevgrupp, ibland hela skolan och det omgivande samhället. En plötslig, chockerande händelse kan påverka förutom eleverna även läroanstaltens hela personal. Detta ska beaktas i beredskaps- och verksamhetsplanerna. Det är elevvårdens uppgift att säkerställa hjälpen för eleverna och företagshälsovårdens uppgift att säkerställa hjälpen för personalen.

Risikartläggningar över hotsituationer och farliga situationer och planer för förebyggande åtgärder är en del av räddningsplanen. När man gör upp anvisningarna för krisplanen i säkerhetsmappen (se kapitel 5) kan man utnyttja bland annat följande innehållsförteckning:

- viktiga telefonnummer i krissituationer (bl.a. allmänt nödnummer, hälsocentral/sjukhus, socialjour, polis, personalens telefonnummer) och anvisningarna om larmkedjan
- anvisningar för den livräddande akuta första hjälpen
- konkreta tydliga handlingsmodeller för olika krissituationer (t.ex. en elevs eller lärares död, hot självmord eller våldssituation i skolan)
- handlingsmodeller för undervisning som ges utanför skolan i en krissituation under utflykter, prao-praktik och perioder för inläring i arbetet
- beaktande av skolans ledningssystem i handlingsmodellerna
- inbegripande av det psykosociala stödet i handlingsmodellerna
- samarbetet i krissituationer med myndigheterna och andra aktörer

- kommunikationsplan för krissituationer
- åtgärderna för upprätthållande av krisberedskapen
- eftervården i krissituationer och ombesörjande av det psykosociala stöd som behövs

Beredskap för psykosocialt stöd i krissituationer

Planen för det psykosociala stödet är en del av läroanstaltens krisplan. Det är viktigt att man har kunnat förbereda sig på ordnandet av det psykosociala stödet på förhand. Vid ordnandet av det psykosociala stödet ska beaktas både stödet för eleverna och för de vuxna inom personalen. Anvisningarna om stödet ska uppdateras samtidigt med skolans övriga anvisningar i säkerhetsmappen.

1. Utnämning av personer som ansvarar för ordnandet av det psykosociala stödet

Det har visat sig ändamålsenligt att det vid läroanstalten finns utnämnda personer med särskilda insikter i åtgärderna vid plötslig kris som ingriper om läroanstalten drabbas. Ofta består gruppen av elevvårdens samarbetsgrupp eller en del av den. Det är rektorn som bör leda gruppen. Gruppen ska också ha en biträdande ledare. Gruppen ska kunna sammankallas på ett flexibelt sätt i en nödsituation.

Vid utnämningen av ansvarspersonerna i en plötslig krissituation lönar det sig att redan på förhand ta hänsyn till att alla inte förmår handla i akuta situationer och att en del av personalen inte är regelbundet närvarande i läroanstalten och därför inte står till förfogande. Gruppen ska ha en plan över ersättersystemet och, om den akuta situationen pågår längre, hur långa arbetsperioder en person orkar med eller vilken arbetsmängd man kan låta en person utföra utan att uppgiften och hälsan drabbas.

Gruppen har åtminstone följande uppgifter (källa SHM Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut, Arbetsgruppens PM 2009):

- se till planeringen av sin verksamhet och utarbeta planer
- dokumentera gruppens interna arbetsfördelning och ansvarskedja
- på förhand fastställa de viktiga lokala/regionala samarbetsaktörerna i en krissituation och komma överens om principerna och rutinerna för samarbetet
- introducera skolans övriga personal i planen genom att ordna utbildning och genom att anskaffa litteratur
- se till att alla skolans vuxna, elever och vårdnadshavare vet hur de ska gå till väga i olika situationer och hur informationen genomförs i olika skeden av krisen
- organisera verksamheten i krissituationen
- tillgodose behovet av omedelbart psykiskt stöd och se till eventuella fortsatta åtgärder

- utvärdera de åtgärder som genomfördes under krisen och göra behövliga ändringar i krisplanen
- hålla planen uppdaterad (uppdatera kontaktuppgifterna och ändringar i förhållandena vid skolan) och upprätthålla krisberedskapen

2. *Ordande* av det psykosociala stödet

I krisplanen förs handlingsmodellen in enligt vilken läroanstalten arbetar i en krissituation för att kunna säkerställa det psykosociala stödet för elever och personal. I handlingsmodellen beaktas plötsliga krissituationer inom läroanstalten men även verksamheten när krisen har inträffat någon annanstans än i den egna läroanstalten. I planeringen av stödet ska beaktas att behovet av stöd vanligtvis yppar sig tidsmässigt även efter att den egentliga akuta situationen är över och att behovet av stöd sålunda kan fortsätta längre.

Vid läroanstalter där de studerande avlägger studier utomlands är det bra att på förhand förbereda sig på att hantera krissituationer även utomlands.

När medlemmarna i läroanstaltens krisgrupp ska förbereda sig på sin nya roll kan det vara bra att använda t.ex. förteckningar och kort med uppgifter, som underlättar verksamheten i plötsliga situationer. Med hjälp av uppgiftskorten kan man styra ansvarsfrågorna och den ömsesidiga arbetsfördelningen. Uppgiftskorten gör det lättare att förbereda sig på sina uppgifter och verksamheten i överraskande situationer.

Förteckningar och kort med uppgifter bör åtminstone utarbetas för rektorn eller andra personer som leder situationen, den person som ansvarar för det psykosociala stödet, den som ansvarar för kommunikationen, den som ansvarar för samarbetet mellan hem och skola och för enskilda lärare och den övriga personalen.

3. *Skolan och introduktionen*

Gruppens ledare och biträdande ledare ansvarar för att man vid läroanstalten ser till introduktionen i planerna och en regelbunden uppdatering av dem. Introduktion ska ges personalen och eleverna.

Med tanke på samarbetet mellan hem och skola är det viktigt att vårdnadshavarna får tillräcklig information om hur läroanstalten går till väga i olika slag av kriser och hur informationen och samarbetet sköts.

För dem som ansvarar för elevvården och för den övriga personalen vid läroanstalten ska det ordnas utbildning om krisberedskapsgruppens uppgifter och främjandet av säkerheten i läroanstalter. Det är bra att kombinera utbildningen med så mycket praktiska övningar som möjligt.

4. Upprätthållande av kunskap och färdigheter

Det är viktigt att man regelbundet med hjälp av övningar övar på hur planerna fungerar i praktiken. I detta sammanhang ska man också öva på informationsförmedlingen och samarbetet med olika samarbetsaktörer och på att hitta alla samarbetspartners kontaktuppgifter och kontaktuppgifterna till elevernas föräldrar.

Övningarna i att omsätta krisplanen i praktiken kan kopplas samman med övningarna i räddningsplanerna och andra säkerhetsövningar.

Den regelbundna uppdateringen av planerna lönar det sig att koppla samman med t.ex. den årliga arbetsplanen. Dessutom bör handlingsmodellerna alltid uppdateras när det sker väsentliga förändringar i läroanstaltens verksamhet eller bland personalen.

Skolans krisgrupp ansvarar för organiseringen av övningarna och för uppföljningen av att färdigheterna upprätthålls.

Det psykosociala stödet i krissituationer

I alla akuta situationer som hotar säkerheten ska i första hand människoliv räddas och skyddas. Åtgärderna i skolan leds av rektorn eller av en annan person som tillhör personalen fram till att räddnings- eller polismyndigheterna anländer och anmäler att de övertar ledningen och ansvaret för situationen

I krissituationer ska det psykosociala stödet inledas så snabbt som möjligt. Olika skeden av krisen kräver olika handlingsätt. Därför är det viktigt att man redan i samband med beredskapen inför en krissituation på förhand har beaktat hur detpsykosociala stödet ska ordnas i krisens olika skeden. I schemat beskrivs handlingsättet i krisen olika skeden kort:

Krisens skede	Handlingssätt
Chockskede	Psykisk första hjälp <ul style="list-style-type: none"> • skapa en trygg och empatisk atmosfär • undvik att berätta om dina egna upplevelser, ge uttryck för dina åsikter eller ta ställning • undvik att trösta för tidigt • ge den du hjälper all plats • behärska dina egna behov och känslor • en diskret beröring kan förmedla

Reaktionskede	<p>Tidigt ingripande: hantering i naturliga grupper enligt liknande upplevelser och t.ex. enligt ålder</p> <ul style="list-style-type: none"> • erbjud aktivt din hjälp • starka känslor och reaktioner • ibland är vanligt att man drar sig tillbaka
Hanterings- och bearbetningsskede	<ul style="list-style-type: none"> • viktigt att identifiera krisens skede • tillämpa ett för skedet lämpligt handlingsätt • hjälp och stöd av professionella tillräckligt länge <p>Former av hjälp: Kris- och traumaterapi och stödgrupper</p>

Källa: Saari, Kantanen, Kämäräinen, Parviainen, Valoaho, Yli-Pirilä: Hädan hetkellä psyykkisen ensiavun opas (Röda Korset och Duodecim, 2009)

Principer för ledning och kriskommunikation i plötsliga kriser ur det psykosociala stödets perspektiv

Läroanstaltens egna resurser

Med tanke på ledningen av en krissituation är det viktigt att beakta läroanstaltens egna resurser. I fråga om personalresurserna gäller det att ta hänsyn till att läroanstalten ska ha en basberedskap för att kunna inleda det psykosociala stödet både för eleverna och personalen. I ett tidigt skede ska också behovet av ytterligare hjälp beaktas. Mer hjälp behövs särskilt när situationen gäller hela läroanstalten eller när det är möjligt att situationen pågår längre. Behovet av mer hjälp underskattas lätt. Det lönar sig att ta hänsyn till behovet av ytterligare hjälp för att undvika att de personer som har ansvarsuppgifter i en krissituation överbelastas och därmed tröttnar ut sig och insjuknar med en möjligtvis lång återhämtning.

I planeringen av det psykosociala stödet ska det alltså föras in i krisplanen var ytterligare hjälp finns tillgänglig och kontaktuppgifterna. Den grundläggande principen är att man anlitar det lagstadgade servicesystem som kommunerna ansvarar för.

I planerna ska också tas hänsyn till att man kan underlätta orkandet genom att tillämpa arbetsparmetoden och läroanstaltens eget ersättersystem och sålunda vara beredd på att situationen kan pågå länge.

Kommunikationen ur det psykosociala stödets perspektiv

Med tanke på det psykosociala stödet är det viktigt att komma ihåg att behovet av stöd också kan uppstå i situationer där krisen äger rum någon annanstans än vid den egna läroanstalten. Storolyckor, hotfulla situationer och farliga situationer kan ge upphov till oro och rädsla hos eleverna och de vuxna vid läroanstalten, trots att personen själv inte är delaktig i situationen. De vuxna vid läroanstalten ska vara beredda på att samtala med barnen och de unga om de chockerande händelserna. Samtidigt ska man se till att eleven vid behov får ytterligare stöd och att vårdnadshavarna får information om att händelserna har behandlats i skolan.

Ordnanande av psykosocialt stöd och eftervård

Det psykosociala stödet och eftervården vid läroanstalterna ska kopplas till kommunens system. Kommunen kan ordna sina tjänster på många olika sätt, därför ska läroanstalten klarställa hur de har ordnats redan innan någonting händer. Eftervården av personalen ordnas vanligtvis via företagshälsovården medan eftervården av eleverna sker i enlighet med det kommunala systemet.

Barn och unga är särskilt sårbara och de löper större risk att drabbas av traumarelaterade utvecklingsstörningar än vuxna. De psykiska symtomen kan uppträda flera år senare. Återhämtningen ska följas upp under en tillräckligt lång tid. Det är bra att de närmaste är medvetna om risken för symtom och vet var de vid behov kan få hjälp. Det är skol- och studerandehälsovårdens och företagshälsovårdens uppgift att se att behovet av stöd bedöms och att vid behov hänvisa till social- och hälsovårdens specialtjänster.

Bilaga 2: Viktiga planer som gäller säkerheten i skolan

Planer som gäller skolans säkerhet	Aktörer	Mål
<p>Ansvarig: Undervisning/utbildningsanordnare</p> <p>Plan: Räddningsplan</p> <p>Grund/norm: Räddningslagen (468/2003) förordning om räddningsväsendet 787/2003 10 §</p> <p>Mål/innehåll i planen: - förebyggande åtgärder, riskkartläggning - verksamheten i räddningssituationer</p>	<p>skolan/ räddningsväsendet polisen</p>	<p>alla medlemmar i skol- gemenskapen, elever, skolans personal</p>
<p>Ansvarig: Undervisnings/ utbildningsanordnare</p> <p>Plan: Läroplan: Elevvårdens plan</p> <p>Grund/norm: Lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen, lagen om yrkesutbildning 628-630/1998, ändr. 477-479/2003 Läroplansgrunder och examens- grunder</p> <p>Mål/innehåll i planen: - främjande av säkerheten, förebyggande åtgärder, - skydd av eleverna mot våld, mobbing och trakasserier - åtgärder vid problem, olyckor och krissituationer - psykosocialt stöd och eftervård samarbete mellan hem och skola</p>	<p>undervisnings/utbild- ningsanordnare social- och hälso- väsendet polisen, räddnings- väsendet</p> <p>samarbete mellan hem och skola andra samarbetspartner</p>	<p>elever</p>

<p>Ansvarig: Arbetsgivare kommun/bildningsväsendet, kommunsammanslutning</p> <p>Plan: Verksamhetsplan för arbetarskyddet</p> <p>Norm: Arbetarskyddlagen 738/2002</p> <p>Mål: - främjande av säkerheten, förebyggande åtgärder - bedömning av olägenheter och faror, eftervård</p>	<p>arbetsgivaren och arbetstagarna företagshälsovården arbetarskyddsmyndigheterna</p>	<p>alla medlemmar i skolgemenskapen, elever, skolans personal</p>
---	--	--

Bilaga 3: Exemple på risker som ska beaktas

Personrisker	Risker för egendom	Verksamhetsrisker	Datasäkerhetsrisker
Olycksfall	Brand	Gården lekredskap	Lagring av data
Hotfulla personer	Vattenskada	Undervisningsmedel (tekniska anordningar)	Datahantering
Rörelse utanför skolan	Vandalism	Skydd på anordningarna	Nätskydd
Rymning/försvinnande	Stölder	Skadade anordningar	Data förlust
Våld		Farliga ämnen	